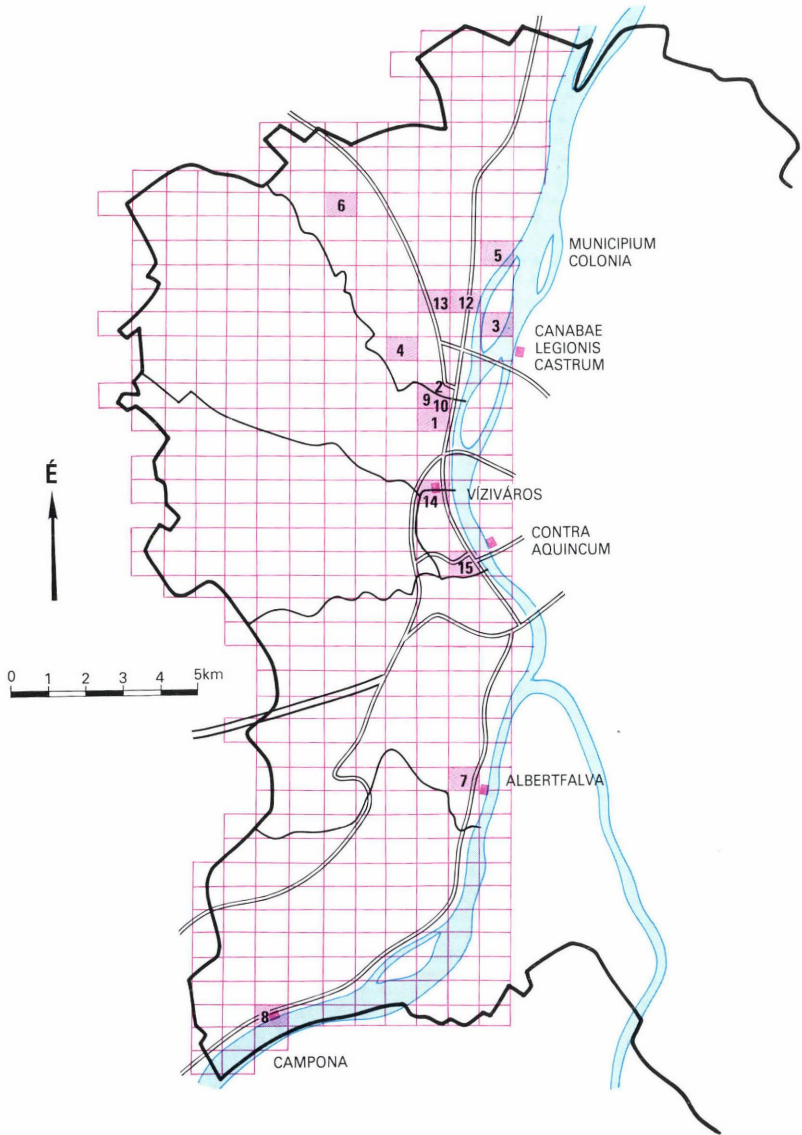

The background of the cover is a photograph of an archaeological excavation. In the foreground, a large, circular stone floor is visible, characterized by a regular grid of small, circular holes. The floor is surrounded by earthen walls and other stone structures, some of which appear to be made of rough-hewn stones. The lighting is somewhat dim, highlighting the texture of the stone and the pattern of the floor.

AQUINCUM

*A BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai
és leletmentései 1996-ban*

*Excavations and rescue work at the
Aquincum Museum in 1996*

AQUINCUM

*A BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai
és leletmentései 1996-ban*

*Excavations and rescue work at the
Aquincum Museum in 1996*

Budapest, 1997

Szerkesztő:

Zsidi Paula

Fordítás:

Alice M. Choyke, Bartosiewicz László

Rajz:

Málik Éva, Vándor Andrásné

Fotó:

Komjáthy Péter

Geodézia:

Vándor Andrásné

Technikai szerkesztő:

Gilicze Zsolt

Edited by:

Paula Zsidi

Translation by:

Alice M. Choyke, László Bartosiewicz

Drawings by:

Éva Málik, Mrs. András Vándor

Photographs by:

Péter Komjáthy

Geodesy by:

Mrs. András Vándor

Technical assistance by:

Zsolt Gilicze

A belső borítón elől:

Budapest, az 1996. év jelentősebb római feltárásainak helyszínei

Inside front cover:

The most important Roman Period excavations in Budapest in 1996

A belső borítón hátul:

Aquincum, az 1996. év jelentősebb feltárásai az antik város topográfiajában

Inside back cover:

Aquincum, the most important excavations within the antique town in 1996

A külső borítón elől:

Téglaégető kemence a budaiújlaki (Bp. II. ker., Bécsi út–Ürömi utca) feltárásról

Outside front cover:

Brick firing kiln of Budaiújlak (District II, Bécsi Street–Ürömi Street)

A külső borítón hátul:

Geofizikai felmérés, légifotó a csúcshegyi feltárásról (Bp. III. ker.)

Outside back cover:

Geophysical measurements arial photography and microgeodesic survey (District III, Csúcshegy–Hársánylejtő)

Budapesti Történeti Múzeum, 1996.
Felelős kiadó: Dr. Bodó Sándor főigazgató

*A BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai
és leletmentései 1996-ban*

*Excavations and rescue work at the
Aquincum Museum in 1996.*

Budapesti Történeti Múzeum
Aquincumi Múzeuma
Budapest

Aquincumi füzetek
3. szám

ISSN 4 1219 9419
ISSN 4 1219 9427

TARTALOM

- Bevezető az 1996. évi régészeti feltárásokhoz 7
(*Zsidi Paula*)
1. Ipari emlékek az aquincumi katonaváros délnyugati részén 14
(*R. Facsády Annamária*)
  2. Előzetes jelentés a budaújlaki temető leletmentő ásatásáról 18
(*Patrice Bertin*)
  3. Előzetes jelentés a helytartói palota szondázó jellegű kutatásáról 27
(*H. Kérdő Katalin*)
– Az aquincumi helytartói palota kutatásának műemlék-helyreállítási vonatkozásai és reményei 40
(*H. Vladár Ágnes*)
  4. Régészeti kutatások a katonaváros nyugati szélén 48
(*Madarassy Orsolya*)
  5. Szondázó jellegű kutatás az aquincumi polgárvárostól délkeletre 54
(*Zsidi Paula*)
  6. Az aquincumi municipium területén végzett kutatások 58
(*Zsidi Paula*)
  7. Kutatás az albertfalvi vicusban 66
(*Szirmai Krisztina*)
  8. Nagytétény–Campona – az 1996. évi kutatások 73
(*Kocsis László*)

CONTENTS

- Introduction to the 1996 archaeological excavations 7
(*Paula Zsidi*)
1. Industrial monuments in the southwestern section of the Military town 14
(*Annamária R. Facsády*)
  2. Preliminary report on the excavations at the Budaújlak cemetery 18
(*Patrice Bertin*)
  3. Preliminary report on test excavations at the Governor's Palace 27
(*Katalin H. Kérdő*)
– The Monument Reconstruction and Future Goals of the New Research on the Aquincum Governor's Palace 40
(*Ágnes H. Vladár*)
  4. Archaeological research in the western edge of the Military Town 48
(*Orsolya Madarassy*)
  5. Test excavations southeast of the Aquincum Civil town 54
(*Paula Zsidi*)
  6. Research in the territory of the Aquincum municipium 58
(*Paula Zsidi*)
  7. Research in territory of Albertfalva vicus 66
(*Krisztina Szirmai*)
  8. Nagytétény– Campona – Researches in 1996. 73
(*László Kocsis*)

Az Aquincumi Múzeum kisebb szondázó jellegű feltárásai, kisebb leletmentései és régészeti megfigyelései az 1996. évben

9. Bp. II. ker. Szépvölgyi út 42. (<i>R. Facsády Annamária</i>)	81
10. Bp. III. ker. Szépvölgyi út 39. .... (<i>R. Facsády Annamária</i>)	81
11. Bp. III. ker. Kiscelli utca – Kiskorona utca	81
(<i>Hable Tibor</i>)	
12. Bp. III. ker. Szentendrei út 59–61. .... (<i>Zsidi Paula</i>)	83
13. Bp. III. ker. Szőlőkert utca 1. .... (<i>Zsidi Paula</i>)	83
14. Bp. XI. ker. Hunyadi János út 18. ... (<i>Szirmai Krisztina</i>)	84
15. Bp. XI. ker., Gellérthegy – közremű- ködés	84
(<i>Hable Tibor, Patrice Bertin</i>)	

Képjegyzék	87
------------------	----

Az 1996. évi feltárások megbízói és tá- mogatói	89
--	----

Az Aquincumi Múzeum munkatársainak 1995–96-ban megjelent publikációi	90
---	----

*Test excavations and small scale rescue opera-
tions of the Aquincum Museum in 1996*

9. Budapest, District II, 42. Szépvölgyi Street	81
(<i>Annamária R. Facsády</i>)	
10. Budapest, District III, 39. Szépvölgyi Street	81
(<i>Annamária R. Facsády</i>)	
11. Budapest, District III, Kiskorona Street	82
(<i>Tibor Hable</i>)	
12. Budapest, District III, 59–61 Szent- endrei Street	83
(<i>Paula Zsidi</i>)	
13. Budapest, District III, 1 Szőlőkert Street	84
(<i>Paula Zsidi</i>)	
14. Budapest, District XI, 18 Hunyadi János Street	84
(<i>Krisztina Szirmai</i>)	
15. Budapest, District XI, Gellérthegy – joint excavations	85
(<i>Tibor Hable, Patrice Bertin</i>)	

List of figures	87
-----------------------	----

Employers and patrons of the 1996 excavations	89
--	----

Publications by the employers of the Aquincum Museum in 1995–96	90
--	----

Bevezető az 1996. évi ásatások előzetes jelentéseihez

Az Aquincumi Múzeum 1996. évi ásatási és leletmentési feladatai ez évben is – a korábbi időszaknak megfelelően – elsősorban a régészetileg védett területeken folyó építési tevékenységhez kapcsolódtak. A sort azonban ebben az évben is kibővítették a többnyire közműfektetések alkalmával véletlenszerűen előkerült leletek. Új elemként kell értékelnünk munkánkban, bár az igény már régen megfogalmazódott, hogy az egyes, az antik topográfiában jelentős, de kevésbé kutatott területek most készülő részletes rendezési tervének (RRT) véglegesítése előtt szondázó jellegű kutatásra, s kiegészítő geofizikai méréses kutatásra is sor került. A BTM Aquincumi Múzeumának illetékességi és kutatási területén (Budapest főváros területe) egyetlen helyszínen történt a korábbi terminológia szerinti ún. „tervásatás”. Az évtizedekkel korábban Fülep Ferenc által, a Magyar Nemzeti Múzeum képviselőjében ásott nagytétényi (Campona) római tábor hitelesítő feltárását végezte a Magyar Nemzeti Múzeum, a helyi önkormány-

Introduction to preliminary reports on the 1996 excavations

Similarly to previous periods, excavation and rescue work carried out by the Aquincum Museum in 1996 were primarily defined by the development of archaeologically protected areas. This repertoire, however, was again expanded to include smaller, non-planned projects that emerged during the construction of public works.

A new element in our activity is relevant to precisely mapping previously less researched areas which had been important in Antiquity. Satisfying a long existing necessity, both test excavations and geophysical surveys were carried out before drafting a comprehensive final plan. Using conventional terminology, a single so-called “planned excavation” was carried out within the activity radius of the Aquincum Museum of the Budapest History Museum, i. e. the Budapest municipal area: verifying excavations, directed by the Hungarian National Museum took place in Nagytétényi (Campona) with financial support by the local government. They concentrated on the research area that had been investigated decades ago

zat pénzügyi támogatásával. A múzeum munkatársai közreműködtek a Gellérthegyen lévő kelta oppidum ez évi, francia, svájci, magyar együttműködéssel megvalósított szondázó jellegű feltárásában is. A programban a Louvainne-i Egyetem, az ELTE Régészeti Tanszéke és a Budapesti Történeti Múzeum vett részt.

A régészeti leletmentő munka elsősorban azokon a területeken folyt ütemesen és zökkenőmentesen, amely kerületekben a helyi önkormányzatok is fontosnak, támogathatóknak tartják a régészeti örökség védelmét. Kiemelendő e tekintetben a Óbuda-Békásmegyer Önkormányzatának támogató közbenjárása és áldozatvállalása.

A leletmentések finanszírozása ez évben is beruházói forrásból történt, de a legnagyobb problémát a továbbra is bizonytalan jogi háttér, valamint a gyakran igen szűkös határidők jelentették. A korábbi évek során szerzett adminisztrációs és szervezési gyakorlattal, a megbízást követően általában 5-10 napon belül meg tudjuk kezdeni a munkát, s az esetek többségében a vállalt határidőre elvégezzük a leletmentést. A rugalmas, gyors munkavégzés, s a – beruházó számára is nyilvánvaló – régészeti érdekek előtérbe helye-

by the late Ferenc Fülep of the Hungarian National Museum.

Employees of our museum also cooperated in the 1996 test excavations of the Gellérthegy Celtic oppidum carried out within the framework of a joint French-Swiss-Hungarian project. Participants of this program included the University of Lausanne, the Institute of Archaeological Sciences of the Loránd Eötvös University (Budapest) and the Budapest History Museum.

Archaeological rescue operations was conducted most vigorously and smoothly in areas where local governments had also realized the significance of archaeological heritage and considered supporting it important. In this regard, the lobbying, sacrifice and support by the local government in District III of Budapest (Óbuda-Békásmegyer) must be mentioned with special emphasis.

Most rescue excavations during this year were again financed from the developers' budget. Problems were posed by the sometimes poorly defined legal background and frequently crushing deadlines. Having utilized the administrative and organizational experience accumulated during the few previous years, field work could be started usually 5-10 days after relevant negotiations and it could be accomplished in time in

zése segítettek abban, hogy a korábbi években gyakran hosszadalmas tárgyalási folyamat egyre inkább lerövidüljön.

Az 1996. évben a múzeum 7 régésze mintegy 16 helyszínen végzett régészeti „beavatkozást” Budapest területén, melynek során mintegy 10000 darabbal gyarapított gyűjteményünk. A leletek zöme kerámia, az egyedi leletek kisebb számban fordulnak elő, mint az előző évben. Említésre méltóak azonban a helytartói palota-együttes területén végzett kutatás során előkerült belső épületdekorációk, az összefüggő felületeket is kiadó falfestményrészletek. Az alábbi torográfiai kutatási programokhoz kapcsolódtak feltárásaink az 1996. évben:

- Az albertfalvi tábor és vicus (*Szirmai Krisztina*)
XI. ker., Hunyadi János út
XI. ker., Hunyadi János út 18. leletmentés
- Az aquincumi katonai territórium déli része (II.ker. Budaújlak) (*Facsády Annamária*)
II. ker. Bécsi út – Ürömi út
II. ker., Szépvölgyi út 42.
- Az aquincumi katonai territórium beépítettsége a katonai amfiteátrumtól délre (III. ker Budaújlak)

most cases by the deadline. Flexible and fast archaeological work as well as the appreciation of archaeological priorities by developers, were of great help in short-cutting the negotiation process that had been painstakingly long during previous years.

During 1996, seven archaeologists of our museum carried out archaeological “intervention” at 16 sites within the area of Budapest. This work enriched our collections by approximately 10,000 new objects. The majority of these artifacts were ceramic sherds, individual finds, however, were not as common as had been in previous years. Pieces of inner architectural decoration recovered during the course of research carried out within the area of the complex known as the Governor’s Palace. These fragments of a wall painting could be compiled into adjacent sections of the original picture. The 1996 excavations were associated with the following programs of the RAT:

- Albertfalva fort and vicus (*Krisztina Szirmai*)
District XI. Hunyadi János Street
District XI. 18 Hunyadi János Street, rescue excavation
- Aquincumi military territory, Southern section (District II., Budaújlak)

III. ker. Bécsi út 38–42. (<i>Bertin, Patrice</i>)	(<i>Annamária Facsády</i>) District II. Bécsi Street – Ürömi Street
III. ker., Szépvölgyi út 39. (<i>R. Facsády Annamária</i>)	District II. 42 Szépvölgyi Street
– Az aquincumi katonaváros dél-keleti régiója III. ker., Kiskorona utca (<i>Hable Tibor</i>)	– Aquincum military territory, South of the military amphitheatre (District III., Budaújlak) District III. 38–42 Bécsi Street (<i>Patrice Bertin</i>)
– Az aquincumi helytartói palotaegyüttes III. ker. Hajógyár-sziget (<i>H. Kérdő Katalin</i>)	District III. 39 Szépvölgyi Street (<i>Annamária R. Facsády</i>)
– A katonaváros északnyugati beépítettsége, a 2–4. századi insularendszer (<i>Madarassy Orsolya</i>) III. ker., Vályog utca 3. III. ker., Vályog utca 13. III. ker., Bécsi út 167.	– Southeastern section of the Aquincum military region District III. Kiskorona Street (<i>Tibor Hable</i>)
– A katonaváros és a polgárváros közötti terület római kori településszerkezete (<i>Zsidi Paula</i>) III. ker., Szentendrei út 59. III. ker., Szőlőkert utca 1.	– Aquincum Governor’s Palace complex District III. Hajógyár-island (<i>Katalin H. Kérdő</i>)
– Az aquincumi polgárváros és környezete (<i>Zsidi Paula</i>) III. ker., Óbudai Gázgyár	– Aquincum Military Town, Northwestern section – 2nd–4th insula system (<i>Orsolya Madarassy</i>) District III. 3 Vályog Street District III. 13 Vályog Street District III. 167 Bécsi Street
– Az aquincumi municipium territórium	– Roman Period settlement structure of the area between the Military and Civil Towns (<i>Paula Zsidi</i>) District III. 59 Szentendrei Street District III. 1 Szőlőkert Street

III. ker., Batthyány utca

(Hable Tibor)

III. ker., Csúcshegy, Harsánylejtő

(Zsidi Paula)

Az új feltárások sok új adattal, részlettel egészítették ki korábbi ismereteinket az aquincumi topográfia-ról és a településtörténetről. Ezek a kis megfigyelésekből lesűrhető összefüggések lassan kezdenek egységes képpé összeállni. Ez vonatkozik elsősorban a katonaváros nyugati szegélyének kutatására, az albertfalvi vicus településtörténetére. Ugyancsak kezd kirajzolódni az aquincumi municipiumtól nyugatra fekvő terület településtörténete a Csúcshegy–Harsány lejtői feltárás nyomán. Itt a terület római kori használatának háromszori, alapvető átalakítását lehetett megfigyelni. A már korábban is ismert, 3-4. századi ún. „villa-periódust” a 2. században egy kézművesiparral foglalkozó, romanizált helyi népesség falusias jellegű telepe előzte meg. Ez a település pedig egy még korábbi, egyelőre bizonytalan funkciójú, de bizonyosan római kori nagy kiterjedésű objektum fölött épült ki. Új eredményként kell értékelnünk a katonavárostól délre, a római kor egy korábbi időszakában temetőként használt terület tőszomszédságában előkerült téglágetető kemencéket. A

– Region of the Aquincum Civil Town
(Paula Zsidi)

District III. Óbudai Gas Factory

– Territory of the Aquincumi municipium

District III. Batthyány Street

(Tibor Hable)

District III. Csúcshegy, Harsánylejtő

(Paula Zsidi)

These new excavations contributed quantities of new data and detail to our previous knowledge concerning the layout and settlement history of Aquincum. Small but related observations start slowly providing a unified picture. Moreover, thanks to the excavations at Csúcshegy – Harsánylejtő, the settlement history of areas west of the Aquincum Municipium is also better understood. Three fundamental Roman Period landscape changes were observed at this site. The previously known, so-called 3rd-4th century “villa period” was preceded by a rural settlement of romanized local craftspeople in the 2nd century. This settlement was built above a large Roman Period feature whose exact function is yet to be identified. Other new results include the discovery of brick firing kilns found near the area of an earlier Roman Period cemetery located south of the Military Town. These Late Roman

késő római kori ipari emlékek olyan jó állapotban maradtak ránk, hogy műemléki bemutatásuk is megfontolandó.

Kétségtelen, hogy számunkra az 1996. év régészeti szenzációját a helytartói palota szondázó jellegű kutatása jelentette. A korábbi publikációk birtokában, az előkerült leletek ismeretében is különleges élményt jelentett mindnyájunk számára közvetlen közlől látni Róma helytartójának aquincumi rezidenciáját, ha csak részleteiben is. Az új eredmények birtokában indokolt a továbbiakban „palota” helyett „palotaegyüttes”-ről beszélnünk. A szondázó jellegű kutatással sikerült egyrészt a korábban előkerült főépület helyét pontosítani, a palotaegyüttes kiterjedését körvonalazni, a műemlék jelenlegi állapotát felbecsülni. Mindezen ismeretek nélkül a palotaegyüttes sorsáról felelősen dönteni, határozni ma már nem lehetséges. Bizonyos, hogy a korábbi – feltételezéseken alapuló – elképzeléseknél nagyobb területet szükséges a palotaegyüttes műemléki bemutatásához csatolni; már csak azért is, mert a Római Birodalom Alpoktól északra lévő részén egyelőre nem ismert olyan római provincia főváros, ahol a helytartói rezidencia jelentős része feltárt, ugyanakkor a későbbi korok nem építet-

industrial monuments are so well preserved that even their presentation in original form should be considered.

Undoubtedly, the archaeological sensation of 1996 was brought about by test excavations at the Governor's Palace. The direct sighting of newly emerging details of the Roman governor's residence in Aquincum was a special experience even to us experts, who have been familiar with previous publications and earlier finds from this area. In light of these new data it is reasonable to speak of a "palace complex" rather than just "palace". Test excavations helped in more precisely locating the previously excavated palace, as well as the extent of the complex itself. In addition, the present state of this important monument could be appraised. Without this new information no responsible decisions could be made concerning the future of this palace complex. By now it is certain that a larger area will be required for the appropriate presentation of this complex monument than had been previously assumed. This is all the more important since, to date, no provincial capital has been known in the former area of the Roman Empire extending north of the Alps where significant portions of the governor's palace would have been excavated. Known palace areas have been heavily

ték be sűrűn a területét, és így csaknem teljes körű bemutatására lehetőség van. Ezért a palotaegyüttes további sorsa nem egyszerűen a múzeum, vagy a kerület, vagy a főváros ügye, hanem – mint az európai régészeti örökség egyik kiemelkedő értéke, emléke – jelentős nemzetközi szakmai visszhangra is számot tartó kérdés.

A főváros római kori elődjének kutatásáról, az Aquincumi Múzeum régészeti örökséget védő munkájáról 1996-tól az Interneten is tájékozódhatunk, (<http://origo.hnm.hu/aquincum>) magyar és angol nyelven. Lassan elmozdulni látszik a holtpontról az ásatási leletanyag raktározásának, feldolgozásának és bemutatásának kérdése is. Az Aquincumi Múzeum területén működő új régészeti bázis kialakításához első lépésként a III. kerületi önkormányzat telket bocsátott rendelkezésre, valamint sor kerülhet a közeli Óbudai Gázgyár területén kapott épület raktárcélú kialakítására.

Zsidi Paula
igazgató
BTM Aquincumi Múzeum

disturbed by centuries of subsequent construction work. Modern features cover such areas so densely that it is impossible to present those palaces in their entirety. Consequently, the fate of the Aquincum Palace Complex is not simply a local matter of limited concern. Beyond the museum, district or even the capital, it represents an outstanding piece of European archaeological heritage. As such, it will certainly have a major international impact among specialists.

Researching the Roman Period predecessor of Hungary's capital and the protection of its Roman Period monuments during 1996 are also publicized on the Internet in both Hungarian and English (HOME PAGE ADDRESS: <http://origo.hnm.hu/aquincum>). Problems with storing, processing and presenting excavation materials are being gradually solved as well. The establishment of a new archaeological base within the Museum's territory is greatly helped by the general donation of an adjacent lot by the local government of District III. and a major storage facility will soon be created in one of the buildings that was acquired from the nearby Óbuda Gas Factory.

Paula Zsidi
Director
Aquincum Museum
of the Budapest History Museum

Ipari emlékek az aquincumi katonaváros délnyugati részén

(Bp. II. ker., Bécsi út 12.–Ürömi út 11.)

A budaújlaki revitalizációs programhoz kapcsolódóan a Bécsi út–Ürömi út találkozásánál a hegyoldali saroktelken volt lehetőségünk régészeti feladatok ellátására. A területen 1996. július 29–november 29. közötti időszakban végeztük el az építkezést megelőző kutatást. A tervezett mélygarázs megépülését figyelembe véve a telek teljes régészeti feltárására törekedtünk, mely a korábban feltételezettnél nagyobb szintkülönbség, a történelmi idők jelentősen eltérő domborzati viszonyai miatt teljes mértékben nem valósulhatott meg. A régészeti munkák során statikai okokból ki kellett hagynunk a terület északi sávját is.

Budaújlak történelmi topográfiáját illetően korábbi ismereteinkhez (FACSÁDY A., Aquincumi füzetek 2. 15–16.) képest új eredményeket hozott az ideji feltárás. A telek nyugati, az Ürömi utca–Cserfa utca által határolt részén római kori iparnegyed maradványára bukkantunk, melyet a Kr. u. 3. század végén – 4. században használhattak. Az iparnegyed északi és keleti határát találtuk meg, a telep többi része a telket határoló

Industrial monuments in the southwestern section of the Military town

(Budapest District II, 12 Bécsi Street–11 Ürömi Street)

Archaeological work was carried out on the hillside corner at the crossing of Bécsi and Ürömi Streets within the framework of the Budaújlak revitalization program. Research preceding construction work took place between July 29 and November 29. Since an underground parking facility was planned at the lot, full scale excavations were planned at this site. This aim, however, could not be entirely fulfilled because the historical topography of the area had been more different than predicted from today's levels. In order to secure the static structure of excavations, the northern band of the research area had to be left intact as well.

This year's excavations contributed new information on what had been previously known of the historical topography of Budaújlak (A. FACSÁDY, Aquincumi füzetek 2. 15–16). Remains of a Roman Period industrial area came to light in the western section of this lot bordered by Üröm and Cserfa Streets. It may have been used at the end of the AD 3rd and 4th centuries. The northern and eastern

utcák alatt, feltárási területünkől délnyugatra húzódhat. A részben földbe mélyített, a – cölöpnymok alapján – félig fedett munkagödrök, agyaggyerő – és hulladékgyűjtő mellett két, meglepően épen megőrződött tégláégető kemencét bontottunk ki. Ezek egyike részben az ásatási terület határa alá húzódott, így nagyrészt csak metszetben figyelhetjük meg. Északi oldala téglából rakott, rostélyos ép, (1. kép) tapasztását többször megújították. Szájnyílását nem találtuk meg, alépítményének szerkezete alapján valószínűleg délről fűthették. A teljes terjedelmében a telekhatáron belül előkerült, 2. számú kemence téglalap alakú, északi része

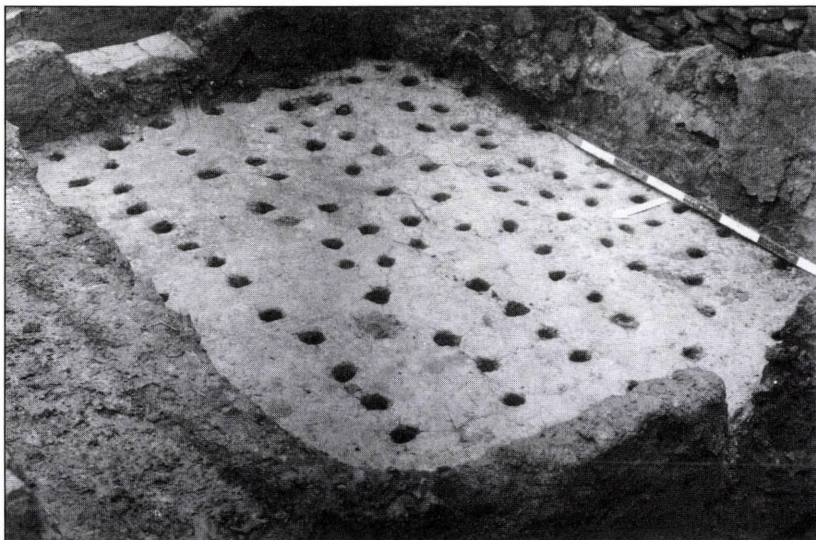
edges of this industrial area were picked up by the excavations. The remainder must lie beneath neighboring streets running southwest of the excavated surface. Two surprisingly well-preserved brick firing kilns were recovered in addition to partially covered semi-subterranean working pits (with post holes), as well as a clay extraction and refuse pit. One of the kilns extended beyond the edge of the investigated area, thus only its section could be studied. Its northern side was made from brick, the grid is intact (Figure 1). The plastering of this kiln was renewed several times. The mouth could not be located. On the basis of

1 kép

a hegyoldal talajába vágott, tapasztott. Tüzelőterének előreugró nyílása a déli, hosszanti oldalon, míg a kiégetésre szánt téglák behelyezésére szolgáló, megépített szája a keleti oldalon volt, előtte félig fedett munkagödör. Rostélya teljes épségben maradt ránk (2. kép), falának belső tapasztását többször megújították (3. kép). Belső mérete 3,20 x 2,40 m, külső mérete a szájnnyílás nélkül 3,60 x kb. 3 m. A kemencéből és könyéküköről a nagy mennyiségű téglatöredéken kívül rontott és túlégett darabok is előkerültek, bélyeggel ellátott töredéket azonban nem találtunk. A későbbi korokban a felhalmozott törmelékekkel egyenlítették

substructures it seems likely that the kiln was heated from the south. Kiln No. 2 which entirely fell within the excavated area was oblong in shape. Its plastered northern section was cut into the soil of the hillside. The firing hole's protruding opening is located on the long, southern side, while the unfired bricks could be placed into the kiln through the mouth built on its eastern side. A covered working pit was located in front of this latter opening. The grid was completely preserved (Figure 2) and the wall's inner plastering had been renewed several times (Figure 3). The kiln's internal measurements were 3.2 by 2.4 m. The external

2. kép

3. kép

ki a területen a természetes és mesterséges szintkülönbségeket.

Az iparteleptől távolabb, a telek keleti részén észak–déli irányú út alapozását tártuk fel.

Munkánk során az eredeti talajrétegek megfigyelése nyomán kirajzolódott a római kor maitól eltérő felszíni-domborzati viszonya, a korabeli felszín jelentős szintkülönbségei.

R. Facsády Annamária

dimensions are 3.6 and ca. 3 m respectively (without the aforementioned protruding opening). In addition to the quantities of brick fragments found in and around the kilns, defective and over-fired specimens were discovered as well. No stamped bricks came to light, however. This rubble was used subsequently to level natural and artificial differences in the topography of the ground's surface.

The foundations of a north to south road were recovered farther off from the industrial area, in the lot's eastern section.

Observations in soil stratigraphy made during the course of field work helped in the reconstruction of the Roman Period topography which was different from that of today. The Roman Period surface was significantly more uneven.

Annamária R. Facsády

Előzetes jelentés a budaújlaki temető leletmentő ásatásáról

(Bp. III. ker., Bécsi út 38–42.)

A lelőhelyen korábban két alkalommal folyt ásítás. Először 1993-ban, júniustól szeptemberig dr. Máriy Erzsébet vezetésével, második alkalommal pedig 1996-ban május 6-tól június 25-ig. (4. kép)

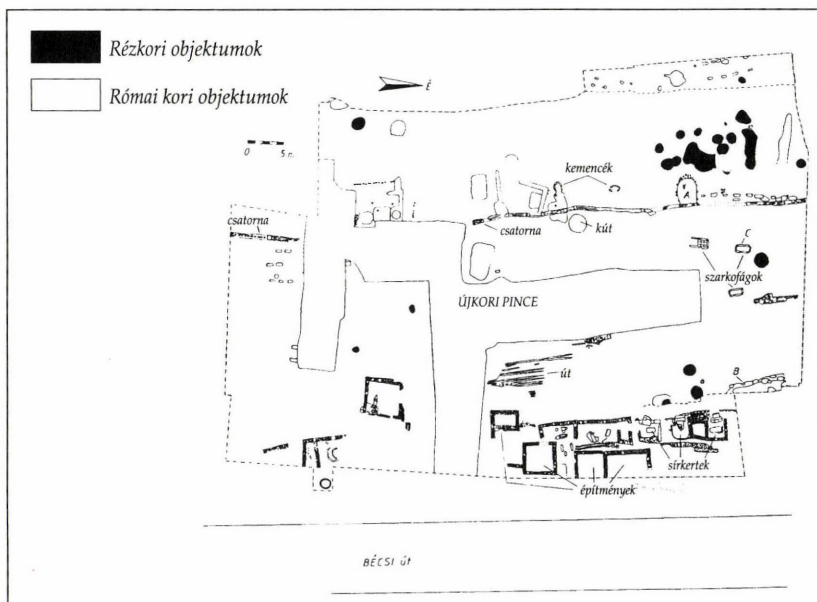
Az ásítások eredményeképpen két nagy korszakot lehetett a vizsgált területen elkülöníteni: a késő-réz-kort és a római kort. A késő-réz-

Preliminary report on the excavations at the Budaújlak cemetery

(Budapest District III, 38–42 Bécsi Street)

Work at this site was carried out in two excavation campaigns. The first of these was directed by Dr. Erzsébet Máriy between June and September in 1993. The second field season took place between May 6 and June 25 in 1996. (Figure 4)

Excavations resulted in the clarification of the distinction between two main periods in the excavated

4. kép

korban a badeni kultúra népe telepedett meg itt.

Azok a gödrök képviselik ezt az időszakot, melyeket nagyrészt a lelőhelynek a budai magaslatok indulásánál fekvő részén tártunk föl. Ez a terület lapos, valószínűleg egy természetes teraszról van szó. Az együttest – melyet részben bolygattak a római korban, illetve a modern épületekkel – nyolc, körben elhelyezkedő gödör alkotja, melyek körül fogtak egy kilencedik, nagyobb objektumot; ez esetleg lakóhely lehetett. Találtunk itt cölöplyukakat, de elrendezésükben nem volt rendszer, így nem lehet egyértelműen kijelenteni, hogy lakóhelyként szolgált az objektum. Ezenkívül ettől az együttestől kissé északra találtunk két tűzhelyet és egy szürkészöld réteget, melyet rézkori cserepek takartak. Vagyis megállapíthatjuk, hogy ez a két tűzhely, valamint az egyéb maradványok egykorúak lehetnek a fenti együttestel. Ugyanakkor ebben a rétegben egyetlen cölöplyukat vagy más objektumot sem fedeztünk föl. Így azt sem lehet eldönteni, hogy ez a zóna esetleg munkaterület vagy csupán egy járászint volt-e. A fenti együttestel azonos szinten másik három rézkori gödröt tártunk föl, de ezek – úgy tűnik, hogy az előbbiektől elszigeteltek voltak. Felső részüket

area. One of these belonged to the Late Copper Age, while the other dates to the Roman Period. During the Late Copper Age, people of the so-called Baden culture inhabited the site.

This period is represented by pits which were found mostly in the site's section adjacent to the Buda foothills. This section is a flat, probably natural, terrace. The set of features – which was in part disturbed during the Roman Period as well as by modern buildings – consisted of eight pits that form a circle around a ninth larger feature which may have been a habitation. Irregular post holes were also discovered here, however, due to their random spatial distribution they cannot be considered unambiguous evidence of the features' function as a hut. In addition, two fireplaces and a greenish layer, covered by Copper Age sherds, were recognized slightly north of this complex. It may be stated therefore, that the two fireplaces and the aforementioned concentration of finds are coeval with the set of nine features. Meanwhile, no other post holes or pits were discovered in this layer. Thus, it is impossible to decide whether this zone represented a working area or a floor surface. Three other Copper Age pits, similar to the previously described features, were

elvitték, így nagymértékben bolygatták őket a modern épületek. Ezért nem lehet eldönteni, hogy közvetlenül kapcsolódtak-e az előbbi együtteshez.

A feltárt terület középső részén volt még egy rézkori gödör, egy, a 4. században készített szarkofág közelében. A gödörből faszénmintát vettünk, melynek segítségével esetleg meghatározhatjuk az ekkor használt fa fajtáját.

Ezenkívül a területnek a mai Bécsi úthoz legközelebb eső részén találtunk még három gödröt és két tűzhelyet, melyeknek felső részét a római kori szint elvitte. A gödrök egyikében egy majdnem teljes edényt találtunk (csak a pereme és a füle hiányzott), melyet egyszerűen a gödör aljára dobtak. A két tűzhely közül az egyik kör alakú és szinte teljesen befed egy nagyjából 1 m átmérőjű gödröt, melyben sajnos csak nagyon kevés leletanyag volt. Ebből a gödörből viszont – miután régészeti szempontból érintetlen maradt – földmintát vettünk, melyben megmaradhattak a gabona-, gyümölcs- vagy egyéb növényi magvak (a mintát paleobotanikai vizsgálatnak fogjuk alávetni). Az előző közelében lévő másik tűzhely sokkal kisebb. Az utolsó gödör részben a feltárt terület határán kívül esik, ezért nem bonthattuk ki teljesen.

also excavated. However, they seem to have been isolated from those. Their upper layers had been removed and heavily disturbed by modern constructions. It is for this reason that their relation to the aforementioned complex of nine features could not be established.

There was another Copper Age pit in the middle of the excavated area, near an AD 4th century sarcophagus. A charcoal sample was taken from this feature in the hope that the species of wood used could be identified by future xylotomic investigations.

Three additional pits and two fireplaces were also found in the section of this area closest to Bécsi Street. The uppermost layer of this area had been destroyed by subsequent Roman occupation. One of these pits contained an almost complete vessel (only its rim and handle were missing) which had been simply thrown into the bottom of the open pit. One of the two fireplaces was round and almost completely covered a pit which was about 1 m in diameter. Unfortunately, it contained only a few finds. Since, however, this pit was intact from an archaeological point of view, a soil sample was gathered from it. It was hoped that this sample would contain the remains of cereals, fruits or other plants. The other fireplace nearby

Mindegyik gödörben kézi, általában vastag falú kerámiát találtunk, bár előfordult finom, jobban elsimított fajta is. Állatsont és nagy mennyiségű kagyló is volt a gödrökben. Az utóbbiak bizonyára a csak néhány száz m-re folyó Dunából származnak.

A második, római kori időszakon belül több periódus különíthető el:

Először a terület felső részén, a dombok lábához közel eső természetes teraszt használták a rómaiak anélkül, hogy alakítottak volna rajta. Néhány lakóépítmény maradványa bizonyítja ezt, melyekhez kemencéket építettek. A házak egyike (az alaprajzon „A”) használata végén hulladékgyűjtőként szolgált, s így sok régészeti leletanyagot tartalmazott, különösen sok állatsonttal, melyről „in situ” felvételeket is készítettünk (5. kép). Vizsgálatuk nyilván némi támpontot nyújt majd ennek a nehezen érthető utolsó időszaknak az értelmezéséhez. A gödör betöltése a 110 körüli időkre datálható a benne talált anyag alapján. A fentiek ellenére ebben a területi zónában csak elszórtan találkoztunk az emberi megtelepedés nyomaival, egyetlen maradandó anyagból készült épületet sem találtunk.

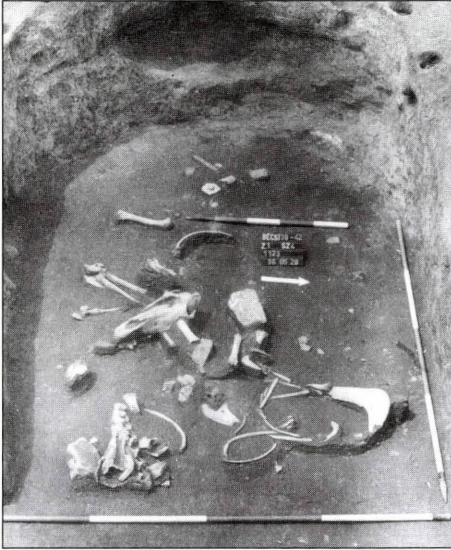
A második fázis legjellegzetesebb építménye egy vízvezeték (6. kép) Ekkorra a korábbi időszak építményei közül egyet sem hasz-

was significantly smaller. The last pit fell partly beyond the edge of the excavated area, therefore it could not be recovered in its entirety.

All pits contained hand formed, usually thick-walled ceramics although some sherds with smoothed surfaces occurred as well. The pits also contained animal bones and quantities of mussel shell. These latter probably originate from the Danube which today flows only a few hundred meters from the site.

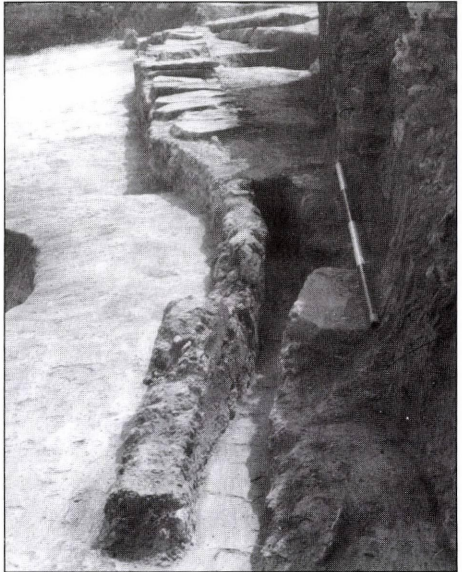
The second, Roman Period component may be divided into several phases.

First the terrace adjacent to the foothills was utilized without modifications by the Roman Period inhabitants. Remains of a few habitation features and associated ovens are indicative of this possibility. One of the houses (marked by “A” in the site map) was turned into a refuse pit after it had been abandoned. Consequently, it contained numerous archaeological artifacts, including an unusually great quantity of animal bones that were also documented by in situ photographs (Figure 5). The analysis of these faunal remains may contribute additional information to the understanding of this last phase which otherwise would be very difficult to interpret. On the basis of the artifactual material recovered, the fill of this pit

5. kép

náltak, amit az is bizonyít, hogy vágja őket a csatorna. Ez utóbbi kb. 20 cm széles falait fehér habarccsal összekötött kövekből építették, melyeket a talajra fektetett kőlapok tartanak (néhány hiányzik) és kőlapok fednek. A szintén kb. 20 cm-es térben lévő cső agyagból készült, átmérője 17 cm. Az egyes darabok 35 cm hosszúak, egymásba dugták és mésszel rögzítették őket (7. kép). Bár 55 m hosszan követhetjük, nem ágazik el, nem ismerjük sem kezdő-, sem végpontját. Ugyanennek a csa-

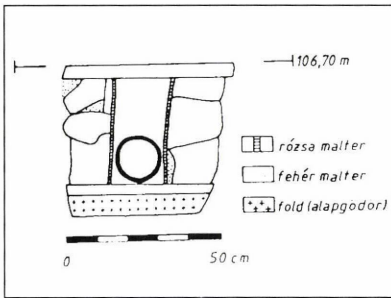

6. kép

may be dated to approximately AD 110. In spite of all these phenomena, however, no traces of actual occupation were found in this area, no buildings made from durable materials were recognized.

The most characteristic feature of the second phase was an water conduit (Figure 6). By this time, none of the features identified in the previous phase were in use as is shown by the fact that the drainage was cut into them. The approximately 20 cm wide walls of the latter were built of stones cemented using

7 kép

tornának további részeit tárta föl saját ásatásán, a Bécsi úton két kollégám, dr. Facsády Annamária és dr. Topál Judit. A létesítmény legkésőbb a 3. század közepén elpusztult. A kutatás jelenlegi állása szerint nem lehet eldönteni, hogy pusztulása a lakóhely kényszerű elhagyásával járt-e együtt vagy ekkorra már felhagytak használatával. Azt sem tudjuk megmondani, hogy tudatosan pusztították-e el vagy magától ment tönkre, mivel néhány szakasza épen megmaradt, míg más részleteit helyén hagyva lerombolták vagy teljesen fölszedték (újrafelhasználás céljából?). Az viszont egyértelmű, hogy a terület felhagyása békés körülmények között történt: az embereknek volt arra idejük, hogy összecsomagoljanak, a felesleges holmikát kidobják, ezt az tény is igazolja, hogy a gödrök leletanyaga nagyon töredékes.

white “plaster”. The structure was supported by stone slabs some of which are missing. The drain was also covered by stone plates. The drainage pipe laid within the approximately 20 cm wide inner space had a diameter of approximately 17 cm. The individual segments are 35 cm long. They were stuck into each other and fastened by mortar (Figure 7). Although the water conduit could be followed along a 55 m section, it showed no signs of forking. Its starting and end points are unknown as well. Additional segments of the same drainage system were recovered by Drs. Annamária Facsády and Judit Topál on Bécsi street. This construction had been destroyed at the latest by the middle of the 3rd century. At present, it is impossible to tell whether its destruction was related to the forced abandonment of the habitation area or whether the drainage system simply fell out of use. It is similarly not possible to decide whether it was consciously destroyed or just fell apart. While some sections remained intact, others were ruined or removed (for the purposes of reuse?). The abandonment of the area, on the other hand, took place under peaceful circumstances. People had enough time to pack up and discard unwanted items as is shown by the very fragmented material in the refuse pits.

A harmadik periódust egyetlen objektum képviseli (az alaprajzon „B”), melynek funkciója egyelőre ismeretlen és a Bécsi úthoz közel fekszik. Anyaga a 3. század második felére datálható egy antoninianus és a kísérő leletek alapján. Tűzvész áldozatává lett, de hogy szándékosan gyűjtötták-e föl vagy baleset volt, azt nem lehet eldönteni, mivel nem áshattuk ki a teljes objektumot. Ez is részben a feltárandó területen kívülre esett. Ez a lelőhely egyetlen olyan objektuma, melyet a 3. században használtak (a leletanyag feldolgozásának jelenlegi állapotában).

Végül a negyedik fázisba a 3. század végén induló temető tartozik, melynek három szarkofágját és több sírkertjét tártuk föl. Mindegyik sírkert a via publica közelében fekszik, a város külső oldalán, ahogy az szokásos. A szarkofágok kicsit távolabb voltak. Kettőt közülük kiraboltak, csak a harmadik volt ép (az alaprajzon „C”). Ez egy 165 cm magas férfi sírja volt, aki ezüstveretes öve, kardja, ezüst, kereszt alakú fibulája, tintatartója és két üvegedénye alapján fontos személy lehetett. A mellé adott pénz 310 utáni temetést jelez.

Meg kell jegyezni, hogy ugyan ezen a részen, a temető kialakítása előtti időszakból is származnak településnyomok, melyek funkciója a le-

The third phase is represented by a single feature (marked by “B” on the site map) located near Bécsi Street. For the time being, its function remains unknown. Artifactual material from this feature may be dated to the second half of the 3rd century on the basis of an antoninianus coin and associated finds. This feature was destroyed by fire. Since, however, the feature could not be completely excavated, it is impossible to decide whether it had been set ablaze on purpose or had burned down by accident. Part of this feature also fell outside the investigated area. On the basis of results obtained during the preliminary analysis of the find material, this is the only feature at the site which continued in use even during the 3rd century.

Finally, a cemetery which came into use at the end of the 3rd century belongs to the fourth phase. Several sarcophagi and grave gardens were excavated here. As was customary, all grave gardens were located near the via publica, at the edge of town. The sarcophagi were located at some distance from them. Two of them had been robbed, only the third was preserved intact (marked by “C” on the site map). This was the grave of a man, 165 cm in height, who must have been an important person as attested to by

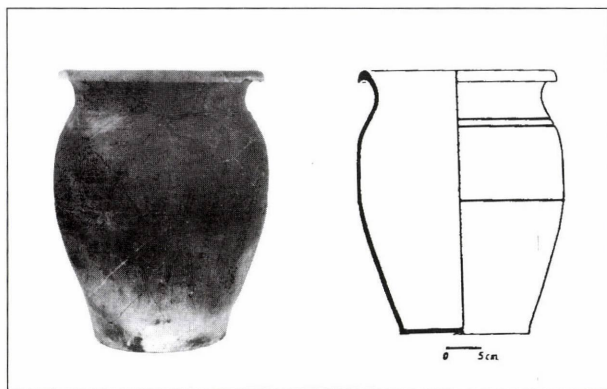
letanyag feldolgozásának mostani állapotában még nem tisztázott. A keréknyomok alapján mindenesetre azonosítható egy kocsit, ezenkívül két lakóépület között egy másik vízvezeték (az alaprajzon „D”) és néhány, faépítményekhez tartozó beásás. Végül néhány kőépület, melyeknek pontos funkcióját még nem tudjuk megmondani. Az egyikben egy csaknem teljesen ép edényt találtunk, mely szarmata eredetűnek tűnik (8. kép). A leletanyag alapján kézműves negyed működhetett ezen a részen, mely az egész közel lévő via publicához kapcsolódott.

the silver-riveted belt, sword, cross-shaped silver fibula, ink well and two glass vessels buried with him. A coin added to this burial is indicative of a date after AD 310.

It must be noted that settlement remains pre-dating the cemetery were found here. The function of this settlement, however, cannot be clarified given what we know at present. On the basis of wheel tracks a road could be recognized, as well as another water conduit that ran between two buildings (marked by “D” on the site map). There were also some indications of wooden constructions. Finally,

some stone buildings were found as well whose exact function, for the time being, could not be identified. One of them contained an almost completely intact vessel which seems to be of Sarmatian origin (Figure 8).

On the basis of

8. kép

the artifactual material, this section of the investigated area located in the proximity of the via publica, may have been used by craftspeople. As far as the Middle Ages are concerned, only a few traces were

the artifactual material, this section of the investigated area located in the proximity of the via publica, may have been used by craftspeople.

As far as the Middle Ages are concerned, only a few traces were

Összegzésként tehát elmondható, hogy a Bécsi út 38–42. sz. alatti lelőhelyen két fő korszak emlékeit tártuk föl: egyrészt a későrézkori badeni kultúráét – nagyrészt gödröket néhány tűzhely társaságában és egy olyan együttest, mely lakóhelyként szolgálhatott, másrészt római kori objektumokat. Ez utóbbiak között pl. néhány kemencével kísért lakóépületet, mely az 1. század végétől a 3. század végéig volt használatban. Ezután alakították ki a temetőt, mely – úgy tűnik – egy jómódú társadalmi réteg temetkezéseiből: szarkofágjaiból és sírkertjeiből áll.

Patrice Bertin

found which could be interpreted as remains of features. Modern Age cellars heavily disturbed the area frequently destroying earlier archaeological features.

In summary, it may be said that two main periods were represented at the 38-42 Bécsi Street site: on the one hand, remains from the late Copper Age Baden culture were discovered. These mostly included pits in combination with fireplaces and a set of features which may have served as habitations. The other group of finds was composed of Roman Period features. These latter included some habitation features associated with ovens which were in use between the end of the AD 1st and the end of the 3rd centuries. Subsequently, a cemetery was established here, which apparently contained the burials, sarcophagi and grave gardens a well-to-do social stratum.

Patrice Bertin

Az aquincumi helytartói palota szondázó jellegű kutatása az Óbudai (Hajógyári)-szigeten

Test excavations at the Aquincum Governor's Palace on the Óbuda Hajógyár Island

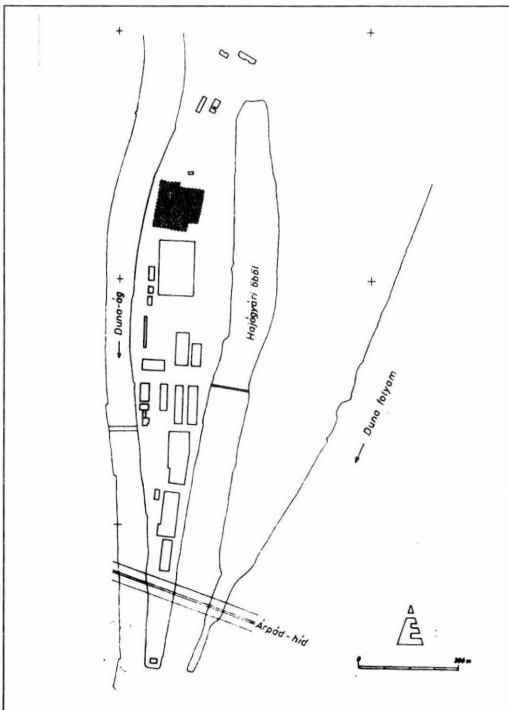
Apalota kutatástörténete

Az óbudai Hajógyár-sziget területén fekvő (9. kép) helytartói palota előkerülése, kutatása és sorsa szorosan összekapcsolódott a magyar ha-

Research history of the palace

The discovery of the Governor's Palace in the area of the Óbuda-Hajógyár Island (Figure 9) is closely related to the history of ship building in Hungary. In a peculiar way, this fact has sealed the fate of this unique monument. Before the shipyard was established on the island, the area had been exploited only for hay, thus leaving the ruins intact below the ground. The first wall remains were struck by the dredging boat "Vidra" (Otter) during the deepening of the small bay for the would be shipyard.

The first excavations were carried out during 1851–1857. The ruins brought to light became known as "Roman baths". The rooms decorated with mosaics and

9. kép

jógyártás történetével. Ez a tény sajtós módon egyszerre megpecsételte a páratlan műemlék sorsát. A hajógyár idetelepülése előtt a területet kaszálónak használták, a romok a föld alatt érintetlenek voltak.

Az első falmaradványokra a Vidra nevű kotróhajó bukant 1836-ban, a kikötői öböl mélyítésénél.

Az első feltárásokra az 1851–57. években került sor, a feltárt romok „római fürdők” néven váltak ismertté. A mozaikos, falfestményes helyiségekben azonban a gyár raktárakat rendezett be, melyek kiürítésére csak 1877-ben került sor. Ekkor a romokat faajtókkal lezárták.

Azonban 1941-ben, amikor a DGT (Dunagőzhajózási Társaság) újabb földmunkái során bejelentette, hogy mozaik- és falfestménytöredékek kerültek elő, az ásást vezető Szilágyi János megállapította, hogy a romok fölé mégiscsak raktárakat és lakóházakat építettek. Mivel a terület már ekkor, az ásató szavaival élve „elsőrendű hadiüzem” volt, a feltárás lehetőségei korlátozottak voltak. Akadályozták a munkát az üzemhez tartozó, még használatban lévő ill. megszüntetett épületek falai és a csőrendszerek. Mindezek ellenére sikerült a központi épület keleti traktusát feltárni. Ekkor még a falak két-három méter magasan álltak.

wall paintings were turned into the shipyard's storage facilities. They were emptied in 1877 and the ruins were closed off with wooden doors.

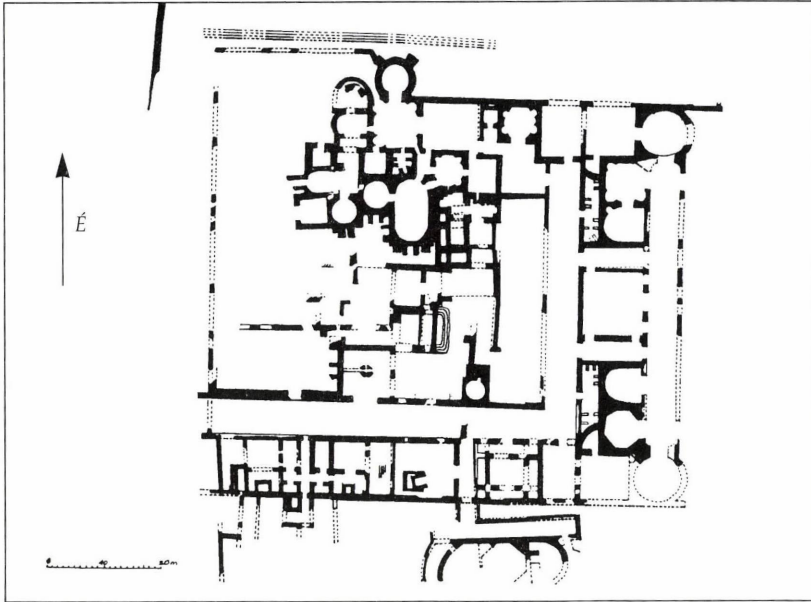
In 1941, however, the discovery of additional fragments of mosaics and wall paintings was reported during earthmoving by the Danube Steamboat Company. The archaeologist János Szilágyi discovered that both storage rooms and habitations had been erected above the ruins. Since by this time the area became, as the excavator put it, “a military installation of prime importance”, the possibilities for archaeological investigations were rather limited. The work was hampered by both active and abandoned constructions of the shipyard as well as the associated system of pipes. In spite of all these difficulties, the eastern section of the central portion of the Roman building could be excavated. At that point, the walls still stood 2-3 m high.

During the course of excavations in 1951-1953, the palace's southern section came to light, together with the inner courtyard that included the sanctuary. In addition, the eastern side of the northern bath wing was also recovered.

The result of these excavations, interrupted at the end of 1956, was the site plan as it is known today and the identification of its respec-

Az 1951–53 között folyt feltárások során napvilágra került a palota déli traktusa, a belső udvar a szentélyvel, ill. az északi traktus fürdőszárnának keleti része.

tive rooms (Figure 10; papers by J. SZILÁGYI, K. PÓCZY, M. KABA in Budapest Régiségei Volume 18 [1958] with relevant literature p. 52-148).

10. kép

Az 1956 végén megszakadt kutatások eredménye a ma ismert alaprajz és a helyiségek rendeltetésének meghatározása. (10. kép) (SZILÁGYI J., PÓCZY K., KABA M. cikkei a Budapest Régiségei 18. (1958) kötetében a korábbi szakirodalommal. 52–148. o.)

Még két kisebb leletmentés folyt a palota területén. 1970-ben lámpatorony építésével bolygatták meg a ró-

Two additional, small rescue excavations were carried out in the palace's area. Roman Period layers were disturbed by the construction of a lighthouse in 1970 (M. KABA, Archives of the Budapest History Museum, (Archive Inv. Nr. 1970. 447–77). The large oval bathing pool in the northern wing was heavily damaged during the construction of

mai rétegeket (KABA M. Budapesti Történeti Múzeum Adattára, 1970. 447–77). 1977-ben a hajógyári darupálya építéskor súlyosan megrongálták az északi szárnyban a nagy ovális fürdőmedencét. (KABA M. In: Régészeti Füzetek 31/1978. 46. o.)

Az ismert alaprajz és rekonstrukció 120x150 m alapterülettel (HAJNÓCZI GY. In: Itinerarium Hungaricum. 63. o. Archeolingua. Budapest, 1995.) leginkább a 2. század közepén, 3. században kialakult állapotokat tükrözi. Pannonia első helytartója, a később császárrá lett Hadrianus által épített legkorábbi palota maradványai csak kevésé ismertek. A többször átépített palotát a 3. század utolsó harmadában, feltehetően a Duna vízállásának megemelkedése miatt kiürítették.

Az 1996. évi kutatások

A fenti előzmények után került sor 1996. szeptember-decemberében újabb kutatásra a helytartói palota területén, melynek célja a jövőben állami tulajdonból ki nem adható, régészetileg védett terület nagyságának pontos meghatározása volt. Ennek értelmében feladatunk kettős volt. Egyrészt az eddig ismert palota pontos fekvését kellett meghatároznunk, mert annak elhelyezkedését a korábbi ásatások felmél-

a crane track in 1977 (M. KABA In: Régészeti Füzetek 31/1978, p. 46).

The known plan and reconstruction with its 120 by 150 m area (GY. HAJNÓCZI In: Itinerarium Hungaricum, Archaeolingua, Budapest, 1995, p. 63,) best represent the situation that had emerged during of the middle of the 2nd and the 3rd century. Little is known about the palace that had been built by the first governor of Pannonia provincia, Hadrianus, who later became emperor. The palace which had been reconstructed several times, was evacuated during the last third of the 3rd century, probably because of rises in the level of the Danube's.

Research in 1996

Following the aforementioned antecedents, excavations were renewed in the area of the Governor's Palace between September and December 1996. The aim of this work was to appraise the exact size of the surface that needed archaeological protection i. e. may not be released when this state property becomes privatized. Consequently, two requirements had to be met. On the one hand, the position of the palace's already known sections had to be pre-

rési rajzain, mára lebontott épületekhez viszonyítva ábrázolták. Másrészt, az eddig nem kutatott területen kellett tisztáznunk a palota kiterjedését déli és északi irányban. A munkát az ÁPV Rt. megbízásából végeztük, a feltárás során adódó műszaki problémák (közművek kiváltása, vasúti talpfák- és lámpaoszlop-eltávolítás stb.) megoldásában a Hajógyári Sziget Vagyonkezelő Kft. volt segítségünkre.

A helytartói palota fekvését a keleti szárny több pontjának, és az északi bejárat részletének feltárásával sikerült meghatározni. Napvilágra került az északkeleti saroktoronyból az öböl felé kiinduló fal egy részlete, és a keleti front zárófala és északi bejárata. A kelet felé kiágazó fal két periódusát, és korai járószintjét sikerült megfigyelnünk. A keleti zárófal teteje az északi bejáratnál a kutatóárok északi metszetében a mai felszín alatt 35 cm-rel van, tetején már nem élő elektromos kábelek futnak. Külső falán kis darabon még megmaradt az eredeti vörös színű festés, a metszetfalban meg tudtuk figyelni az öböl felé erősen lejtő római szintet. Belső oldalán a fűtőtéglák még eredeti helyükön voltak, s megtaláltuk a belső folyosó fűtőoszlop alatti terrazzópadoza-

cisely determined since they are shown on the plans of previous excavations in relation to buildings that no longer exist. On the other hand, the previously unknown north-south extent of the palace had to be determined as well. This work was commissioned by the State Privatization and Property Stock Holding Company. Technical problems encountered during the course of this work (replacement of public works, removal of railroad tracks and lamp poles) were tackled by the Hajógyár Island Privatization and Property Ltd.

The location of the Governor's Palace was determined by excavating several sections of the eastern wing and that of the northern entrance. A detail of the wall came to light that had run between the northeastern corner tower in the direction of the bay, the end wall and northern entrance of the eastern front. Two periods and the floor surface of the wall extending toward the east could be observed. The top of the eastern end wall was found 35 cm below the modern surface in the northern section of the north entrance. It lay below a bundle of disfunctional electric cables. A small piece of red paint was preserved on the external surface of this wall. A steep Roman Period slope in the direction of the Danube could be seen in the stratigraphic section. Bricks

tot. Sajnos a folyosó burkolatát képező vastag terrazzo padló már nem volt a helyén, ennek darabjai valamint az ezt tartó oszlopok a visszadobált törmelékből kerültek elő rengeteg falfestmény- és mozaiktöredék kíséretében. Megtaláltuk annak a jégveremnek az alapozását is, ami egy 1870-ből származó helyszínrajzon szerepel, s amellyel a folyosó nyugati falát és a tőle nyugatra következő mozaikos helyiség egy részét elbontották. Ez utóbbi helyiség terrazzópadlója a kutatóárok nyugati metszetsfalában megmaradt, de tetejéről a mozaik padló már hiányzott, az itt futó észak-déli irányú újkori csatornacső ásásakor bonthatták ki. Itt a keleti részen az újkori salakréteg vastagsága általában 1,1 és 2 m között váltakozott. A palotaépület északi zárófalára merőlegesen húzott kutatóárookban a zárófal és a bejárat részletét dokumentáltuk. (11. kép) Római járósíntet az újkori bolygatások miatt nem tudtunk megfigyelni. A salakréteg vastagsága itt is 2 m volt.

Az álló épületek és a használatban lévő utak miatt csak a sziget nyugati szélén lévő betonút keleti oldalán, a régi vasúti sínpálya alatt volt lehetőségünk arra, hogy a palota kiterjedését déli és északi irányban megkutassuk.

from the heating system were found in a still intact state inside the wall, while the terrazzo floor below these columns for the floor heating was also identified. Unfortunately, the thick terrazzo floor that had formed the pediment of the corridor was no longer in place. Its remains as well as the hypocaust columns had been thrown back here together with the fill together with innumerable fragments from mosaics and wall paintings. In addition, the bottom of an ice-cellar which is shown on a 1870 site plan, disturbed the western wall of the corridor as well as western wall of the mosaic decorated room adjacent to it. The terrazzo floor of this latter room survived in the western stratigraphic section of the test trench, although the mosaic floor on top of it could no longer be recognized. It must have been destroyed when the Modern Age drainage, running north to south, was built in the area. A Modern Age slag deposit, whose thickness varied between 1.1 and 2 m, was discovered in the eastern section. Part of the entrance and the northern closing wall (*Figure 11*) were documented in the test trench that ran perpendicularly to it. On the other hand, due to Modern Age disturbances, the Roman Period walking surface could not be detected.

Due to the presence of buildings

A déli irányban húzott kutatóárokban egy észak–déli irányú falat 90 m hosszan tudtunk követni. Két oldalán padlószinteket tártunk fel, több periódusból. A visszabontott falban lévő COH VII BRAN bélyeges téglá alapján a fal Caracalla korára datálható. A falból nyugat felé négy osztófal ágazott ki, melyek a betonút alá futnak. A kutatóárok déli végében római kori, nagymérvű átépítések nyomait figyeltük meg. A visszabontott falakon áthúzódó, dél felé lejtő terrazzópadló és a falfűtéses fal alapján az itt feltárt helyiség részlet egy fürdőmedence északra nyíló bejárati része lehetett. A falakon számos helyen megmaradtak a falfestés lábazati részei. Legdélibb kutatóárkunkban megtaláltuk a palotaegyüttes déli zárófalát, a hozzá tartozó torony íves falrészletével, belső járósíntjével. (12. kép) A

11. kép

and roads still in use, the north to south extension of the palace could only be studied east of the paved road, below the railroad tracks that had run along the island's western edge.

The test trench running to the south revealed 90 m of the north-south wall. Several floor levels recognized on both sides of it represented various periods. On the basis of a brick stamped COH VII BRAN found in the wall, this structure could be dated to the time of Caracalla. Four dividing walls departed from this wall toward the west which run below the modern paved road. Traces of large scale Roman Period reconstructions were observed in the southern end of this test trench. On the basis of the southward-slanting terrazzo floor that

extended beyond the walls and the remains of wall heating we presumed that this room may have been the northern entrance to the baths. The southern end wall of the palace complex, with an arched wall section of its tower,

zárófal felmenő részének szélessége 1,3 m, a fehér, habarcsos járószint felett 0,75 m magasan maradt meg. A toronyfal vastagsága 1,1 m. A toronyfaltól délre 15 m-re, 1 m széles, kváderes, homokkőből falazott, téglaljú, kelet–nyugati irányú csatornát dokumentáltunk. A déli zárófal az eddig ismert palota legdélebben feltárt falától 228 m-re, a toronyfal 235 m-re, a csatorna 250 m-re van. Itt a nyugati szigetrészen az újkori salak- és sóderréteg vastagsága 1,1–2 m között volt.

12. kép

Az északi irányú kiterjedés vizsgálatára húzott kutatóárokban hat pilléralapozást találtunk. Római járószinteket nem tudtunk megfigyelni, ezeket az újkori bolygatásokkal kitermelték. (Ezen a részen a salakfeltöltés 1,1 m volt.) A pillérek 3 m távolságra vannak egymástól, irányuk a nyugati partszél vonalát követi. Rábontásra az

as well as the inner walking surface were found in the southernmost test trench (Figure 12). The upper width of the closing wall was 1.3 m. It was preserved to a height of 0.75 m above the white, mortar-covered walking surface. The thickness of the tower's wall was 1.1 m. A 1 m wide channel, running east to west, was documented some 15 m south of the tower. It was built on a brick foundation from dressed sandstone blocks. In relation to the previously known southernmost part of the Governor's palace, the southern end wall falls 228 m to the south. The tower's wall is located 235 m to the south while the channel lay yet a further 250 m to the south. The

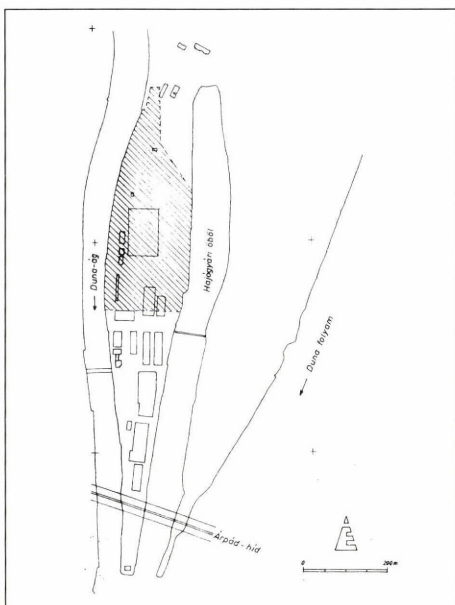
thickness of slag and gravel fills in the island's western side vary between 1.1 and 2 m.

The foundations of six pillars were discovered in the test trench that had been opened in order to study how far the palace extended to the north. No Roman Period walking surface could be identi-

as well as the inner walking surface were found in the southernmost test trench (Figure 12). The upper width of the closing wall was 1.3 m. It was preserved to a height of 0.75 m above the white, mortar-covered walking surface. The thickness of the tower's wall was 1.1 m. A 1 m wide channel, running east to west, was documented some 15 m south of the tower. It was built on a brick foundation from dressed sandstone blocks. In relation to the previously known southernmost part of the Governor's palace, the southern end wall falls 228 m to the south. The tower's wall is located 235 m to the south while the channel lay yet a further 250 m to the south. The

újkori közművek miatt nem volt lehetőség. A kutatóároktól mind keletre, mind nyugatra észak–déli irányú 20 cm vastag vascső párok voltak.

Így tehát összességében a palotaegyes kiterjedése (13. kép) a következők szerint változott: déli irányban az eddig ismert legdélibb faltól 250 m-ig, északi irányban gyakorlatilag az eredeti szigetcsúcsig terjed. A kelet–nyugati irányú kiterjedés nem változott, a Kis-Duna-ágtól az öböl tart. A behatárolt terület legnagyobb hossza é-szak–déli irányban 535 m, kelet-nyugati irányú legnagyobb szélessége 180 m.

13. kép

fied: it had been removed as a result of subsequent disturbances (the thickness of the slag deposit was 1.1 m here). The distance between these pillars was 3 m. They were aligned along the island's western banks. Modern Age public works made detailed excavations impossible in this area. Pairs of iron pipes, both 20 cm thick in diameter, ran both east and west of the test trench.

The overall extension of the palace complex (Figure 13) can thus be summarized as follows: toward the south, it extended 250 m beyond its previously known southernmost wall. Toward the north, the complex reached what was then the northernmost tip of the island. Our understanding of the east-west dimensions has not changed, that is, the palace had occupied the area between the western, "Small Danube" branch and the bay used by the shipyard. The greatest north-south length of the discussed surface was 535 m, while its east-west width attained a maximum of 180 m.

Összefoglalás

A kutatás eddig nem foglalkozott a helytartói palota kiterjedésével, a meglévő adatok alapján az eddig ismert palota jól lehatárolható tömbjén kívül, a dél felé folytatódó falak alapján legfeljebb még egy épülettel, ill. a különböző periódusban épült paloták alaprajzi eltéréssével számolt. Az új kutatások alapján hatalmas területet elfoglaló palotaegyüttes méretei azonban nem meglepőek, ha végiggondoljuk a következőket.

A földrajzi adottságokat tekintve az Óbudai Kis-sziget ideális lehetőséget nyújtott arra, hogy itt épüljön fel a helytartói palota. A legiótábor szomszédságában, szervesen kapcsolódva, de mégis elkülönülten áll a katonaváros keleti szélén. Ugyanakkor kelet felől a Nagy-sziget és a Duna szabályozásakor kikotort Fürdő-sziget elválasztotta a barbaricumtól, lehetőséget nyújtva a védelmi rendszer kiépítésére. A természetet közismerten kedvelő rómaiak, akik palotáik, villáik falfestményein rafinált módon csempészték be épületeik belső tereibe a természeti táj szépségeit, kihasználták a sziget adta lehetőségeket.

Más oldalról megközelítve a kérdést érdemes felidézni egy korabeli forrásmunkát. Az ifjabb Plinius,

Summary

Until recently, researchers have not given consideration to the overall dimensions of the Governor's Palace. Aside from the previously known, clearly defined block the most that had been expected were minor diachronic changes in the palace's plan and the occurrence of a few more buildings based on wall remains stretching toward the south. The dimensions of the impressive palace complex that had occupied such a large area revealed by recent investigations are not surprising when the following are considered.

Due to its geographical properties the Óbuda Small Island was an ideal venue for the Governor's Palace. It was thus built in the immediate vicinity of the legionary fortress near the eastern edge of the Military town, however, still remained separated. On the other hand, it was protected in the direction of the Barbaricum by the Large Island and the Bath Island (this latter was removed during the course of river regulation work. Today the channel between the Small island and the Large island was filled in and together they make up what today we call the Hajógyár island.) Romans, who were renowned for

Hadrianusszal csaknem egy időben, Kr. u. 111–113 között volt kis-ázsiai Bithynia és Pontus helytartója. Fennmaradt leveleiben többek között ír birtokairól is. Ebből megtudjuk, hogy az átriumos, oszlopfolyosós, fürdőmedencékkel ellátott épületeken kívül, szökőkutas belső udvarok, rét, halastó, lovaglópálya, nyáron használt csarnok, különleges alakúra nyírt bokrokkal szegélyezett sétaösvények tartoztak etrúriai birtokához, melyről azt mondja: „Mert rajongok ezért az egészért, amit legnagyobb részt magam építettem, s amit más kezdett benne építeni, azt is én fejeztem be.” És még egy idézet a táji környezet hangulatának érzékeltesére: „Fenn a pálya szélénél, fehér márványpad, amelyet négy carystusi márványoszlopra felkúszó szőlő fut be. A padból, mintha a rajta ülő súlya nyomná ki, kis csöveken víz szökken elő, s egy kővályún csinos márványmedencébe folyik. A lefolyást észrevétlenül úgy szabályozzák, hogy a medence mindig tele van, de sohasem csordul ki belőle a víz. Az előteteleket s a nehezebb edényeket a medence szélére szokták letenni, a könnyebb ételek és edények hajó és madár alakú kis csónakokon úsznak körbe. Szemben egy szökőkút lövelli magasra vizét, melyet újra és újra visszanyer, mert a magasba felszökő sugár magára hull

their fondness of nature and even decorated the interior of their palaces and villas with sophisticated wall paintings that imitated the beauty of natural landscapes, took advantage of the island's potential.

From a different point of view, it is worth quoting a coeval source. Pliny the younger, a contemporary of Hadrianus, was the governor of Bithynia and Pontus in Asia Minor between AD 111-113. In his surviving correspondence he discussed, among other subjects, his estates. Aside from the buildings equipped with atria, corridors aligned by columns and swimming pools with external features, his estate in Etruria mustered inner courtyards with fountains, meadows, fish ponds, horse riding courses, summer halls and walking paths bordered with neatly trimmed bushes. He adds: "I adore all this, which were largely built by myself, and even constructions started by others were finished by me." Another quote will further illustrate the atmosphere of this environment: "Up, at the edge of the course, a white marble bench stands with four Carystus columns grown in by grapewine. Pipes in the bench, as if under the weight of those seated, spill water into a spout that leads into a pretty marble basin. The water level in this basin is regulated in a

vissza, s az összekapcsolt csövek felszívják, s ismét a magasba nyomják. A paddal szemben egy szoba, a szoba és a pad kölcsönösen díszíti egymást.” Ez a leírás talán elképzelhetővé teszi számunkra, hogy milyen lehetett a helytartói palota környezete, s megengedhető a feltételezés, hogy a helytartói palota épületegyüttese, a hozzá tartozó kertekkel az egész Kis-sziget területére kiterjedt. Valószínűleg elsősorban a helytartó magánrezidenciájául szolgált. Beleértve ebbe természetesen azt is, hogy az Aquincumban különösen a 2–3. században oly gyakran megforduló császárok is itt szálltak meg, s nem a sűrűn beépített katonaváros területén.

Az 1996. évi kutatás legfontosabb eredménye a palota kiterjedésének vizsgálatán, és pontos lokalizálásán kívül az, hogy bebizonyosodott, több épületből álló, erődített épületegyüttesrel kell számolnunk. Egyben lehetőség nyílt a maradványok állapotának felmérésére. A munkát szakavatott műemlékes építész kísérte figyelemmel H. Vladár Ágnes személyében. (Cikkét l. a kötetben) A megfigyelések és eredmények szükségessé teszik az eddigi helyreállítási tervek felülvizsgálatát, és új koncepció kialakítását, mely az elkövetkező generációk számára is meg fogja határozni a lehetőségeket.

clever way so that it is always full but never overflows. Appetizers and heavy dishes are usually placed on the edge of this basin, while lighter food and dishes swim around in the basin placed on a small, handsome, bird-shaped boat. Across from this place, a fountain shoots its up high. However, the water falls back onto it and is sucked up by a system of pipes that again pump it up in the air. There is also a room across from the bench and the two features mutually decorate each other.” Perhaps this description makes it possible to us to imagine what the environment of the Governor’s Palace may have looked like. Thus, the hypothesis may also be accepted that the palace complex occupied the entire Small Island which probably served as the governor’s private residence. It is also understood that emperors who visited Aquincum so often, especially during the 2nd-3rd centuries, also stayed here rather than in the densely inhabited Military Town.

In addition to the the palace’s localization and the identification of its exact extent, the most important result of our 1996 research was the discovery of a fortified complex of several buildings. Meanwhile, the state of preservation of these ruins could also be appraised. This work was also monitored by an professional architect

Ez csak a széles szakmai közvélemény, és a BTM Aquincumi Múzeuma szakembereinek bevonásával képzelhető el. Alapját az Aquincumi Múzeum munkatársai és Kaiser Anna által készített összeállítás képezheti, mely akkor készült, amikor a sziget privatizációjának lehetősége felmerült, és a területre vonatkozó részletes rendezési terv készült. Ebben a múzeum teljes adattári és raktári anyagának felhasználásával, és a megjelent publikációk alapján írták meg a főváros számára a Hajógyári-sziget történetét két kötetben. Külön fejezetet szenteltek benne a helytartói palota további feltárásának és bemutatásának. A kutatási feladatok között szerepelt a most megvalósult feltárás is, amelynek eredményeivel a korábbi tervek és koncepciók kiegészítendők.

H. Kérdő Katalin

specialized in ancient monuments, Ágnes Vladár (see her paper in this volume). The results of these observations make the revision of earlier reconstruction plans necessary. A new concept for restoration must be developed that will facilitate the work opportunities for future generations as well. This work can only be carried out after consideration by a broad spectrum of experts including specialists from the Aquincum Museum of the Budapest History Museum. It may be based on the schedule drafted by co-workers of the Aquincum Museum and Anna Kaiser, prepared when the island's privatization was first discussed and forms part of its Detailed Development Plan. Within the framework of this project, the history of Hajógyár Island was presented to the municipal authorities in two volumes written on the basis of the museum's entire archival and artifactual material, as well as relevant publications. In that compilation, an entire chapter was devoted to ongoing excavations and future presentation of the Governor's Palace. Among the tasks thus defined the field survey under discussion here was proposed as well. Its results should be taken into consideration when earlier plans come to be revised and concepts adjusted.

Katalin H. Kérdő

Az aquincumi helytartói palota kutatásának műemlékhelyreállítási vonatkozásai és reményei

(Budapest római örökségének különleges dokumentuma „újra jelentkezik!”)

A feltárást végző régész, H. Kérdő Katalin részletesen ismertette azokat a kutatásokat, amelyeket az elmúlt év utolsó negyedében az Óbudai (Hajógyári)-sziget területén végzett. A fővárosunk múltja, Budapest római örökségének története iránt érdeklődő városlakót – akit lokálpatriotizmusa szűkebb hazája iránti elkötelezettsége, figyelve az átlagosnál behatóbb tájékozódásra sarkall (bízunk abban, hogy nem kevés polgártársunk van, akit ide sorolhatunk!) – a hírhallatára pozitív érzelem keríti hatalmába. Az öröm, a csodálkozás, és a remény.

Öröm afölött, hogy ismét ásatások folytak az Óbudai-szigeten negyven év után. Csodálkozás – mondhatni ámulat – azon, hogy a rendelkezésre álló rövid idő alatt, a régészeti kutatás számára már kockázatos évszakban (október, november, december eleje), és nehéz műszaki körülmények között (kábelek,

The Monument Reconstruction and Future Goals of the New Research on the Aquincum Governor's Palace

A Unique Aspect of Budapest's Cultural Heritage "appears again"

The archaeologist in charge of excavations, H. Katalin Kérdő, has written in detail concerning her research carried out in the last quarter of 1996 on the Óbuda-Hajógyári island. The citizens of Budapest with an interest in the city's cultural heritage and local patriots who are committed to the narrow region and who are therefore more aware of what is going on around them (we hope there are many of these) must be filled with good feelings when they hear the news of this work: Joy, Wonder and Hope.

There is joy because after an interval of 40 years, there are again excavations on the Óbuda island. There is wonder, almost amazement, because it was possible to fulfil the goal in the short time allotted and under seasonal circumstances which are very difficult for archaeological work (October, November and the beginning of December) as well as in the face of complicated

beton térburkolat, vastag salakfeltöltés) a kitűzött célt ilyen jól sikerült teljesíteni. A feladat pontos meghatározását az Állami Privatizációs és Vagyonkezelő Rt. és a Budapesti Történeti Múzeum közötti szerződés tartalmazza: „A kutatás elsődleges célja, hogy az... ingatlanon található római kori helytartói palota romjait takaró terület pontosan lehatárolható... az állami tulajdonból ki nem adható terület nagysága pontosan meghatározható legyen.” A megfogalmazott cél a motivációt is magában rejt, ez pedig reménykedésre készítet.

Az 1991-ben megszüntetett hajógyártást követően az Óbudai-sziget új funkcióját, szerepét „keresi” amelyet betölthet, és ezt területének privatizációjával kívánják számára megtalálni. Amint az idézett mondatból is kitetszik, mostanra már elfogadott tény, hogy a helytartói palotát, illetve a „takaró területet” e folyamatból ki kell emelni.

Érdemes visszatekinteni egy kis sé az előzményekre. A „Budapest római öröksége” című könyvből, amely a címében jelzett témának hiteles ismertetője és összefoglalója (szerzői: Kaiser Anna-Póczy Klára, 1985 – Corvina kiadó, Építészeti hagyományok sorozat) a következőket tudjuk meg: „1950-ben az Óbudai Hajógyárat felújították, s...

technical obstacles (cables, cement surfaces and deep slag fills). The precise definition of the work was laid out in the contract between the Hungarian Privatization and Property Holding Company and the Budapest History Museum: “The first goal of the investigation was to define the extent of the Governor’s Palace in the area of the ... real estate as well as the size of the territory which must remain under State ownership”. The motivation is hidden in the goal and that in itself is a cause for hope.

After the the ship building activity ended here in 1991, it was not clear what new role would be found for Óbuda island but it was hoped that whatever it would be would lie with privatization. As one can see from the text of the contract, that the Governor’s Palace must be separated from the process of privatization.

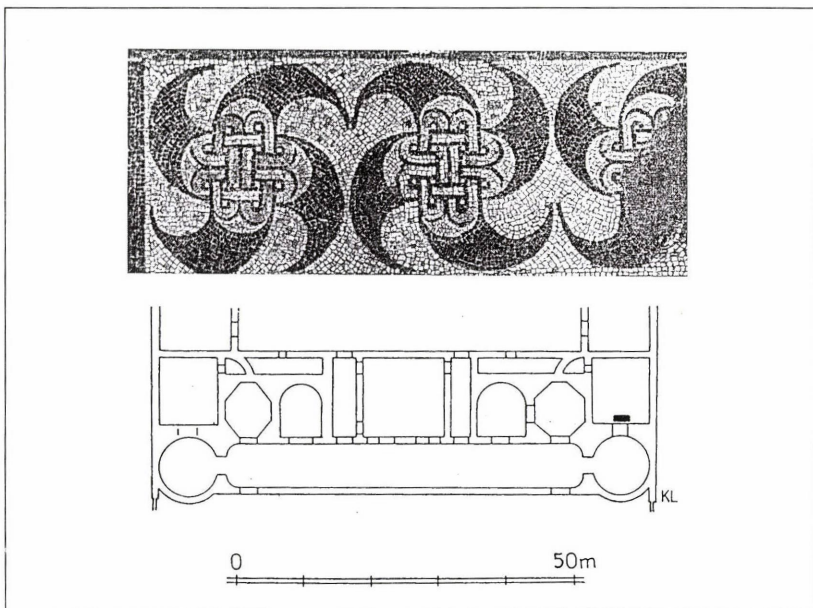
It is worthwhile to look back on the preliminaries to this work. From the book entitled “The Roman Heritage Of Budapest”, which is the official source of information on this topic (authors: Anna Kaiser - Klára Póczy 1985 Corvina publishers, Architectural Traditions series) we learn that: “The Óbuda-Hajógyár shipyard was renovated in 1950..., with the various expansions extending over the exact territory of the

a különböző bővítések pontosan a római helytartó palota romterületén folytak. A Budapesti Történeti Múzeum gyors leletmentéssel kapcsolódott a földmunkákhoz, s az ásások... 1956-ig tartottak. Pannonia Inferior provincia legrangosabb épületének mintegy 100x100 m-es alapterületét tisztázták a régészeti kutatások, majd a mozaikokat, a falfestményeket, a szobrokat s az egyéb értékeket a helyszínről kiemelték és elszállították. A fontos római épület látványos romjainak műemléki fenntartását a körülmények nem tették lehetővé.”

Valóban sajátos körülmények voltak. Az akkor szovjet tulajdonban lévő szigeten a kutatók is csak elkerített úton, „korridoron” közlekedhettek az ásás helyszínéig, és a feltárt épületrészek pontos, térképen rögzített bemérésére nem volt mód. A nagyszabású épület alaprajza azonban kibontakozott, napvilágra kerültek az igényes részletek, a pompás mozaikok (14 a-b. kép), és a kutatások eredményeit publikálták. A fenti könyv idézetként közli a Fővárosi Műemlékfelügyelőség 1969-ben megfogalmazott véleményét a visszatemetett romokról: a „helytartói palota ... – bemutatására is az nyújtana kedvező megoldást, ha a hajógyári szigetet, hasonlóan a Margitszigethez – régi vágy telje-

Governor’s Palace. The Budapest History Museum quickly became involved in the construction work, and the excavations were carried out there until 1956. The archaeological investigations made clear the 100 x 150 m territory’s relationship with the most high status building in Pannonia Inferior. The mosaics, wall paintings, statuary, and other valuables were recovered and taken away. The situation at that time did not permit the remarkable ruins of this important Roman building to be maintained as a monument”.

The circumstances were truly unique. The researchers were only allowed to go to the excavations on the island, at that time under Soviet control, on assigned routes or “corridors” and there was no way to make exact measurements for mapping the buildings being uncovered. Nevertheless, the groundplan of the large building was revealed and the fine details were eventually brought to light - such as the magnificent mosaics (Figure 14 a-b) – and the results of this research were published. The opinion of the office of monuments in the Capital concerning the reburied ruins, was published as a citation in the book above: “The solution for the presentation of the Governor’s Palace would have been when the Hajógyár island, similarly to Margit island, would have been

14 a-b. kép

süléseként – mint zöld területet, kultúrparkot be lehetne kapcsolni a főváros vérkeringésébe. A zöld környezet a bemutatásra szánt romoknak a hatását és érvényesülését fokozná.”

Mindez 1985-ben, a Budapest római öröksége c. könyv megjelenésének idején is éppen olyan irreális óhajnak tűnt, mint 1969-ben, amikor megfogalmazták. Változást a kérdés fölvetésében, egyáltalán, ennek a lehetőségét és szükségességét kétségkívül az 1991. év hozta, a hajógyár működésének megszüntetése következtében.

transformed into a “green territory” or Cultural Park as the fulfillment of an old dream. The green environment would have increased the effect and presentation of the planned monuments”.

All this seemed to be just as unrealistic in 1985 when the book entitled “Budapest római öröksége” was published, as in 1969 when this opinion was first expressed. Without a doubt 1991 brought changes in this question relative to possibilities and requirements when the shipyard ceased functioning.

Még ugyanebben az évben a Budapesti Történeti Múzeum Aquincumi Múzeuma tanulmányt készített a Hajógyári-szigetről, illetve a helytartói palotáról. Ez minden lényeges szempontot részletesen kifejt, mintegy vezérfonalát adva a témával kapcsolatos ismereteknek és teendőknél. Ténymegállapítás-ként leszögezi, hogy a nagy kiterjedésű római épületmaradvány nemzeti kincs, amely kiemelkedő jelentőségű nemzetközi vonatkozásban is – feltárt leletegyüttese látványban, értékben felülmúl minden korábit – és sorsának alakítása felelősséget ró mindazokra, akiknek ebben szerepük van.

A tanulmány meghatározza a régészeti kutatás feladatait, melyek közül ennek mintegy „*conditio sine qua non*”-ja a helytartói palota szigeten való pontos elhelyezkedésének – geodéziai beillesztésének – valamint terjedelmének meghatározása. Az idejű feltárások ezt az alapfeltételt teljesítették, mondhatjuk, várakozáson felül! Meg kell állapítanunk – reménykedve –, hogy még időben derült ki, mekkora is lehetett valójában Pannonia Inferior legértékesebb római kori műemléke. Kiterjedése, épített határa – falak, netán védművek – a bemutatás műemléki koncepcióját, a sziget rendezésé-

In this same year, the Aquincum Museum of the Budapest History Museum carried out documentation work on the Hajógyár island and the Governor's Palace. This covered every detail, as a guiding principal to the information and things to be done related to this topic. This is underlined by the fact that this large-scale Roman building must be considered one of our National treasures which has generated international interest – the assemblage of recovered objects rises above all earlier ones in beauty and value – and the responsibility for its fate belongs to anyone who cares.

The documentation defined the task of the archaeological investigation, including the exact localization on the island – geodesic measurement –, as its *conditio sine qua non*. The recent excavations fulfilled this basic requirement, surpassing our expectations! We can assert, hopefully, that we have discovered in time how really huge this most important of all buildings in Pannonia Inferior actually was. The extent and the constructed boundaries (walls, perhaps defense works) will have an influence on the concept of the presentation and the opportunities for putting the island in order,

nek lehetőségeit, majdani látványát befolyásolja, értékét jelentősen megnöveli. Már most megállapítható, hogy az Óbudai-sziget részletes rendezési terve e terjedelem-meghatározó régészeti kutatás következményeként bizonyos módosításra szorul. Foglalkozik a tanulmány a műemléki bemutatás kérdésével is. A bemutatás lehetőségei – ugyanakkor az ezzel járó szakmai felelősség – arányosak a helytartó palota fentebb felsorolt jellemzőivel.

Az összefüggő romegyüttes falai feltáráskor helyenként 2 m-nél is magasabban álltak, és az épület közmű-, és fűtőberendezéseit sok helyütt teljes épségben találták meg. Az épület falainak stabil szerkezeti állapotáról, valamint az egykori központi fűtés függőleges, üreges tégláinak minőségéről az idei szondázó-feltárás alkalmával is meggyőződhattünk. Ezek az adottságok alkalmasak arra, hogy a palota egyes helyein belső terek – enteriőrök – bemutatására, és a külső megjelenésben, arra alkalmas pontokon bizonyos tömegrekonstrukcióra lehessen gondolni. Ezekbe a helyiségekbe visszakerülhetnének az eredeti mozaikpadlók. (Ilyen „belső tér” látható – mintegy az előbbieik szemléltetéseként – Aquincum polgárvárosának

and significantly increase its value. It is now possible to say that the Óbuda island's detailed master-plan must be modified as a consequence of the archaeological results. This documentation deals with the question of the presentation. The opportunities for presentation and the professional responsibility which comes with them are proportional with the characteristics of the Governor's Palace listed above.

At the time of the excavations the contiguous walls of the ruin still stood to a height of 2 meters in places and the building's heating and public works were discovered in many places in a complete condition. On the occasion of the present excavations the stable structural condition of the building's walls as well as the quality of the hollow bricks used in the heating system was clearly revealed. These qualities show that the some of the inner rooms of the palace will be good for the displays of interiors, and some places good for the reconstruction an impression of the mass of the building. The original mosaics could then be brought back to their original positions. (Such interiors may be seen – as an illustration of the previous situation – in the territory of the Civil

romterületén, az ún. Collegium Iuventutis kétpilléres termében, ahol éppen a helytartói palota restaurált falfestményeiből, mennyezet díszítéséből, mozaikjaiból kap izelítőt a látogató.)

„A római kori műemlékek helyzete hazánkban 1988-ban” címmel a Magyar Tudományos Akadémia Építészettörténeti és Elméleti Bizottságának április 12-i ülésén dr. Hajnóczi Gyula előadást tartott, a kérdés részletes elemzését adva. Pannonia római romterületeivel kapcsolatban a következőket fogalmazta meg: „...éppen ezen a téren rejlenek még olyan lehetőségek, amelyek kiaknázatlanok. A nyugat-európai műemlékvédelmi gyakorlatban mind több „Archäologischer Park” bukkan fel ...a belső és külső turizmus frekventált célpontjai. Ezek lényege, hogy a régészeti területből minél többet mutatnak be és szemléletesen mutatják be, nem öncélúan pompázó építészeti „installációval”. Amellett kiegészítik a szükséges létesítményekkel ...így azok a tanulni vágyást, a kulturált szabadidőeltöltést és a felfrissülést egyaránt szolgálják.”

A fenti sorokat akár a helytartói palota sorsát meghatározó, összefoglaló programnak is lehet tekinteni, amely a szándékok és célkitűzé-

town ruin area in the two-columned room where the visitors may have a taste of some of these very same wall paintings and mosaics from the Governor's Palace.)

The detailed analysis of this topic has been addressed by Dr. Gyula Hajnóczi in his lecture entitled “The situation of Roman monuments in our country in 1988” delivered before the architectural committee of the Hungarian Academy of Sciences on the 2nd of April. He presented the following concerning the Roman ruins of Pannonia: “... There are many hidden possibilities in this area which have remained unexploited. In the practice of Western European monument protection ever more archaeological parks are appearing as the goals of internal and external tourism. The essence of these is that the most of the archaeological territory is shown in the most expressive manner ... not architectural installations which are self-promoting. In addition, they are supplied with the necessary infrastructure which serve those thirsty for knowledge, culture, useful filling of their free time and self-renewal”.

These things listed above can be thought of as a summary and defining program for the Governor's Palace fate, which can be realized with the gradual coordination of the

15. kép

sek koordinációjával a sajátos környezetben fokozatosan megvalósítható (15. kép). Még minden előttünk van, és lehetséges!

H. Vladár Ágnes

intentions and ambitions in its own beautiful environment. (Figure 15) Everything is before us, everything is possible!

Ágnes H. Vladár

Régészeti kutatások a katonaváros nyugati szélén

(Bp. III. ker., Vályog utca 3. – Vályog utca 13. – Bécsi út 167.)

Az 1996. év feltárásai az 1995. év kutatásait folytatták - a helyszínek alig változtak, a kérdésfeltevés az előző év eredményeire épült. Az ásatások elsődleges célja az insularendszer pontosítása, valamint a katonaváros nyugati lezárásának lokalizálása volt.

A római fennhatóság négy évszázada alatt a városrendezési koncepciók változása mindig az aktuális birodalmi politika szerves része, annak helyi viszonyokra adaptált tükröződése. Egy-egy konkrét ásatási megfigyelés így Aquincum egészének településszerkezeti tendenciáira, s ezen keresztül a dunai limesszakasz történetére nyújthat információkat.

A nyugati városzél kutatásánál ez évig nem sikerült a legkorábbi telepjelenségek nyomait feltárni. A Vályog u. 3. telken előkerült kút (16. kép) viszont egyértelműen azt bizonyítja, hogy az aquaeductus kiépítése előtt, azaz a 2. század elején a katonaváros insula és telekosztása már ezen a területen is

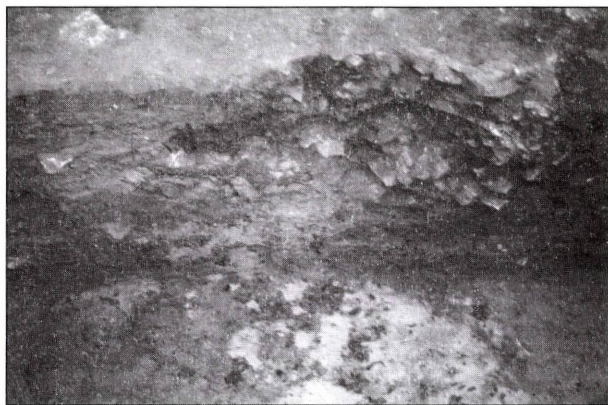
Archaeological research in the western edge of the Military Town

(Budapest, District III. 3. Vályog Street – 13 Vályog Street – 167 Bécsi Street)

These 1996 excavations represented the continuation of field work carried out during 1995. The scene has not changed and hypotheses were built on last year's research. The primary aim of excavations was the clarification of the insula system and localizing the town's western edge.

During the course of four centuries of Roman rule, guidelines to the city's layout changed according to currents in Imperial policies reflecting the way these policies were adopted locally. Consequently, even individual observations made at excavations provide information concerning overall trends in Aquincum's settlement structure thereby contributing data to the history of the Danubian limes.

Until this year, research in the town's western edge has not revealed traces of the earliest settlement phenomena. A well was discovered at Lot 3 in Vályog Street (Figure 16) providing clear evidence that land had already been parceled out for use by the Military Town

16. kép

megettörtént. A telken belül a házhely – gazdasági udvar helye már ekkor állandósul, később csak egymáshoz való arányuk változik.

A 2. századi településszerkezetre csak következtetni tudtunk, mivel ez a városrész jelentős károkat szenved a markomann háborúk idején. 1995-ben a Vályog u. 8., 1996-ban pedig a Vályog u. 3. ásatásán jelentkezett egy, a század második felére keltezhető vastag égett-planírozott építési törmelékretég. Úgy tűnik, a háborús pusztítások utáni tereprendezéskor a még álló épületeket is elbontották, kőanyagukat később használták fel.

A markomann háborúk után a környék új határvédelmi koncepciót tükröző városrendezési terv alapján épül újjá. A canabae külső útjának nyomvonala megváltozik, a Vályog

and the insula in this area at the beginning of the 2nd century, preceding the construction of the aquaduct. By this time, the place of a house and a courtyard had been delineated here, although the proportions between two fea-

tures kept changing in later times.

The 2nd century settlement structure could only be guessed at, since this section of Aquincum was heavily damaged during the Marcomannic Wars. A thick layer of burnt, levelled rubble, dated to the second half of that century, was identified at 8 Vályog Street in 1995 and at 3 Vályog Street in 1996. It seems that even those building which survived were demolished during landscaping that followed the war destruction and their stone material was subsequently put to secondary use.

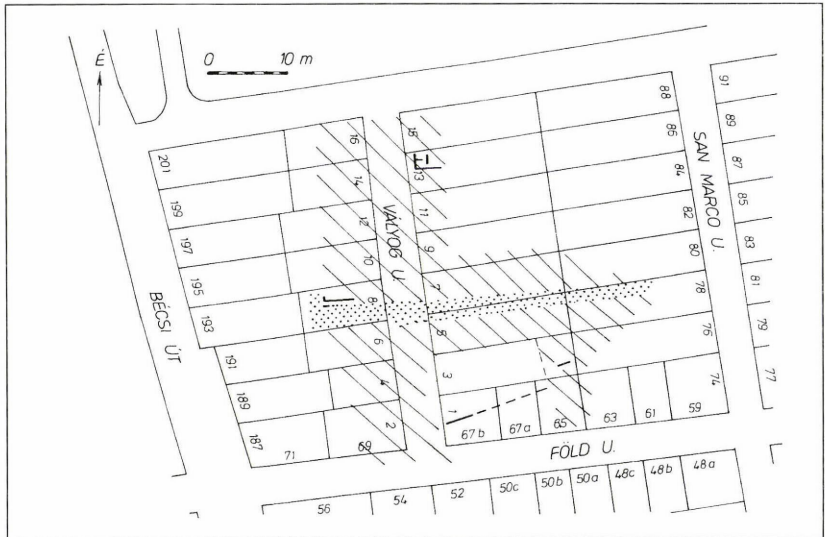
Following the Marcomannic Wars, rebuilding took place with regard to the city's new layout, influenced by the concept of defending the limes area. The path of the road leading outside the ca-

u. 8. telken előkerült kelet-nyugati út metszéspontjánál szöveget zár be. Az új insularendszer kitűzése ezt a változást követi, az északi és a déli insula 3. századi épületeinek tájolása eltérő. (17. kép)

A déli insula beépítettségéről eddig csak az derült ki, hogy a háztömb külső, a városszélre néző frontja a Vályog utca páros oldalán

nabae changed and closed an angle with the road running east-west, discovered in Lot 8 Vályog Street. The layout of the new insula system follows this change: differences are apparent in the orientation of 3rd century buildings discovered in the northern and southern insula respectively (Figure 17).

As far as the construction of the

17. kép

– Vályog utcai úttest vonalában húzódhat, a páratlan oldalon a római város lakótömbjeinek belső központi udvarait, kertjeit találjuk. Idén, a Vályog u. 3. telken az udvar keleti felén már az insula belső, a város felé néző egyik lakóhá-

southern insula is concerned, the outer edge of this block opening to the city's edge must have been located on the western side of Vályog Street marked by even house numbers, falling in line with the modern street itself. The central

zának részletét sikerült feltárni. (18. kép). A ház udvarának kőkerítése tavaly a Vályog utca 1. alatt került elő.

18. kép

Az északi insula külső frontjának beépített sávja is szélesebb, mint azt a tavalyi ásatások alapján feltételeztük. A Vályog u. 13. alapozási munkái során egy, tavaly már megfigyelt 3. századi lakóépület öt további helyiségét dokumentáltuk. Itt, az építkezés folyamatosságát biztosítandó, csak néhány napos leletmentésre volt lehetőségünk, tehát csak a 3. századi állapotot rögzítettük. (19. kép) A házat folyamatosan bővítik, korszerűsítik. A terrazopadlót megújítják, a szobákat kőtégla opus mixtum technikával épített közfalakkal választják el. Ezeket a falakat falfestményekkel díszítik. A feltárás során végig, kb. 10 cm ma-

yard and garden of the Roman Period habitation block were located on the opposite eastern side of this street distinguished by odd num-

bers. The eastern side of the modern courtyard in 3 Vályog Street had already revealed details of a Roman Period house within the insula, looking toward the city center (Figure 18). The stone wall that belonged to the courtyard of this

house was found last year at Lot 1 Vályog Street.

The zone of constructions representing the outer front of the northern insula is certainly broader than was hypothesized on the basis of last years' excavation results. During the course of house foundation works carried out at 13 Vályog street, five additional rooms of the previously observed 3rd century dwelling house were documented. In order to guarantee continuity in modern construction work at this site, rescue excavations had to be carried out in only a few days. Therefore, it was only possible to document the 3rd century situa-

19. kép

gasságban figyelhettük meg a falakon még álló vakolatot. Az épületet hosszú ideig használják, a falfestményeket egyszer még felújítják.

A hosszú, békés fejlődés folyamatosságából arra lehet következtetni, hogy a háborús károk tanulságait levonva, már a század elején egy új típusú védelmi rendszer kiépítése miatt történhetett a városhatár módosítása. Ezt a védműrendszert korszerűsítik aztán a század végéig, mindig az adott pillanat haditechnikájának megfelelően.

A Bécsi út 167. telek szondázó jellegű feltárásánál egy nagy kiterjedésű védműrendszer nyomát sikerült lokalizálni. Legalább két sorban hatalmas cölöpöket vertek a talajba, vesszőfonattal kötötték össze, majd a vesszőfonatok közé agyagtéglákat döngöltek be, és kívül-belül agyag-

tion (Figure 19). The Roman house was continuously extended, modernized. The terrazzo floor was renewed, stone and brick opus mixtum walls were erected between rooms. These walls were decorated with wall paintings.

Original plastering on the wall could be documented up to a height of approximately 10 cm during excavation work. The building remained in use for a long time and even the wall paintings were renewed once.

The peaceful nature of long, continuous development may also be discerned from the fact that having drawn the conclusions from the immense damage caused by wars, a new type of defence system was drafted by the beginning of that century. The construction of this system must have lead to modifications in the city's border as well. Defence facilities have been continuously improved, with regard to the latest military techniques, until the end of the century.

tégla fallal erősítették meg. Az egész konstrukciót felülről deszkapalánkkal beborított paliszád zárta le. Ez valószínűleg a város legkülső védműrendszeréhez tartozhatott, datálása az itt előkerült éremanyag alapján a Gallienus-féle hadseregreformhoz köthető, tehát a katonaváros utolsó évtizedében állhatott fenn.

A város kiürítése után a területnek még bizonyos stratégiai jelentősége van. Tavaly a Vályog u. 1. telken, idén a Vályog u. 3. telek nyugati felén figyelhettük meg az insula központi udvarának 4. századi tudatos megtisztítását, tereprendezését.

Madarassy Orsolya

Test excavations at 167 Bécsi Street revealed the traces of a smaller defence feature as well. At least two rows of large posts were sunken into the soil here. Gaps in them were filled in by woven twigs and consolidated using clay bricks that were pounded into this structure. The structure was additionally reinforced by construction of a clay brick wall both at its inner and outer sides. The entire construction was closed down by a palisade covered by planks at its top. This find probably represents the city's outer defence system. On the basis of the coin material brought to light here, it may be dated to the time of military reforms implemented by Gallienus, that is the last decade of the Military town's existence.

This section of town retained some of its strategic significance even following its evacuation. Conscious, 4th century clearing and levelling in what was the insula's central courtyard could be observed at 1 Vályog Street in 1995 and in the lot's western section at 3 Vályog Street in 1996.

Orsolya Madarassy

Szondázó jellegű feltárás az aquincumi polgárvárostól délkeletre

(Bp. III. ker., Óbudai Gázgyár)

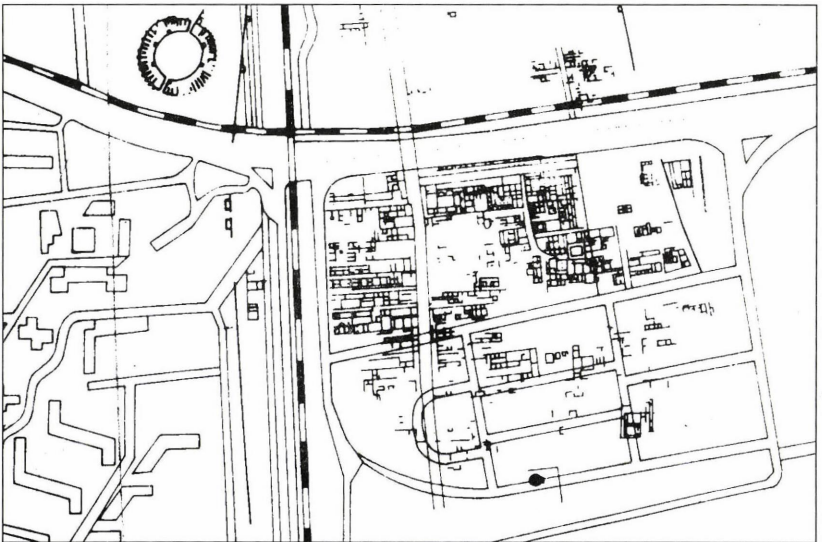
Az Óbudai Gázgyár privatizációja során a Graphisoft számítástechnikai cég a volt gyár déli részén egy jelentős terület gazdája lett, amelyen egy laza beépítésű információs park kialakítását készítette elő. Ennek során vált szükségessé az építkezési terület I. ütemének szondázó jellegű kutatása.

A szóban forgó terület (20. kép) az aquincumi polgárvárostól délkeletre, az ismert gázgyári fazekastelep-

Test excavations carried out southeast of the Aquincum Civil Town

(Budapest District III, Óbuda Gas Factory)

Following the privatization of the Óbuda Gas Factory, the computer firm Graphisoft became the new owner of a section of the property located in the southern area of the former factory area. Since the company planned the construction of a sparsely built-in complex on its newly acquired piece of real estate, test excavations became necessary as part of the initial stage (Stage I.) of development.

20. kép

től és a Duna-parti temető területétől pedig délre fekszik. Ezen a déli területen jelenlegi ismereteink szerint korábban nem folyt feltárás. Ennek oka – a fennmaradt dokumentumok alapján – részben a gyár építésével egy időben történt vastag homokos-sóderos feltöltés volt, részben pedig az a feltevés, hogy a római korban is mélyen fekvő terület nem, vagy csak igen gyéren volt beépítve. Tény, hogy erről a területről nem kerültek szórványleletek sem a múzeum gyűjteményébe.

Az építkezés I. ütemének területe azonban az antik város topográfiája szempontjából igen fontos helyen fekszik. A topográfia eddigi adatai alapján valahol itt kellett haladnia az észak-déli, ún. Duna-parti útnak, melynek nyomvonalát a polgárvárostól délre, a katonavárosból ismerjük. Továbbá ezen a területen húzódik a polgárváros déli városfalának kelet felé meghosszabbított vonala is. Bár a kutatás jelenlegi állása alapján a városfal déli szakasza nem húzódott le egészen a Dunáig, a városfalat követő vízvezető ároknak, illetve a későbbiek folyamán az azt kiváltó kőcsatornának, el kellett jutnia a Dunához. A csatorna feltételezett vonalára merőlegesen tűztük ki a kutatóárkot, 23 m hosszán és 5 m szélességben.

The area under discussion here (*Figure 20*) is located southeast of the Aquincum Civil town and south of the well known potter's settlement ("Óbuda – Gas Factory") as well as the cemetery located on the bank of the Danube. To our knowledge, no archaeological investigations have been carried out previously in this area. On the basis of surviving documents, this is in part explained by the fact that at the time of the factory's construction a thick fill of sand and gravel was laid down here. In addition, at the time it was presumed that this deep lying piece of land had not been inhabited or at least had only been sparsely populated during the Roman Period. It is undoubtedly true that there are not even stray finds from this area in the collections of the Aquincum Museum.

However, the surface affected by Stage I of the development represents a very important topographic point in terms of the layout of Roman Aquincum. According to survey data available to date, a road oriented north to south along the Danube, whose southern section is known in the Military town, must have gone through here. Moreover, the line drawn as the eastern extension of the Civil town's southern wall also runs across here. Although currently, there

A kutatóárok teljes felületében a felszíntől 2-2,3 m mélységig igen laza, homokos, sóderos feltöltést találtunk, melyből ugyan leletanyag nem került elő, azonban a gyár építésével egyidős dokumentumok alapján feltételezhető, hogy ez a töltés a század elején, a gyár építésekor került a területre. A feltöltés alatt azonban jól elvált egy keményre iszaposodott, szürke színű, kissé agyagos réteg, melynek nyesése során újkori és római kori kerámialeletek egyaránt előkerültek. A szürke iszapos rétegben jól elkülönült egy 7-7,5 m széles, igen vékony sóderos sáv. Ennek egyik szélén kocsinyomként értékelhető, két, egymástól 115 cm-re lévő párhuzamos bemélyedés haladt, másik szélén pedig egy kis, teknő alakú, 50 cm mélységű árok húzódott. Az objektumok a jelenlegi Záhony utca nyomvonalában, de annál mintegy 2,5 m-rel mélyebben jelentkeztek.

Az útfelszín alatti homogén, homokos-agyagos rétegből közepes mennyiségű római kori kerámia került elő. Zárt réteget vagy objektumra utaló nyomot nem találtunk. Csupán a bolygatatlan sárga homokos altalajt elérve rajzolódott ki egy sötétebb, 40 cm széles sáv, valamint attól északra egy kis ovális elszíneződés. Az előbbiből származik egy 3. századi subaeratus érem.

is no evidence that the southern city wall extended all the way to the Danube, the drainage ditch that ran parallel to it (which was subsequently replaced by a stone-lined channel) must have extended down to the river. A 23 m long and 5 m wide test trench was thus laid out in a direction perpendicular to the hypothesized line of the channel.

The entire surface of the test trench contained a very loose, sandy gravel fill down to a depth of 2-2.3 m. Although it contained no artifacts, on the basis of coeval documents it may be hypothesized that this is the fill that was brought to the factory's territory during its construction at the beginning of this century. Below this fill, a well separated silted and grayish layer of clay was identified. Following the removal of this stratum, both Roman Period and modern pottery fragments began to occur. Within this grayish silt layer, a 7-7.5 wide, very thin layer of gravel could also be distinguished. This may be interpreted as a wagon trail since it is characterized by two, long and parallel depressions running at a distance of 115 cm from each other along one of its sides. The other side is paralleled by a 50 cm deep, tub-shaped ditch. These features were observed along the line of

A kutatóárok alapján képet alkothattunk a terület régéviszonyairól, valamint a – bár csekély számú – római kori telepnyomból, továbbá a viszonylag nagyszámú leletanyag alapján a további kutatásokhoz szolgáltatott kiindulópontot. A területre kerülő építmények alapozása – amennyiben az a tervek szerint kerül kivitelezésre – csak az újkori feltöltést érinti, a közművek nyomvonalában azonban várhatóan újabb alkalmat ad a feltárást a következő időszakban.

Zsidi Paula

modern-day Záhony street, however, they are located some 2.5 m below street level. A fair amount of roman sherds were recovered from the sandy clay layer below this road surface. No sealed layers or traces of features were found. A 40 cm broad, darker band could be seen only at the bottom, once the undisturbed yellow, sandy subsoil was reached. Another small, oval discoloration was found to the north. The aforementioned dark band contained an AD 3rd century subaeratus coin.

On the basis of this test trench it is possible to reconstruct the stratigraphy in this area. In addition, even the scarce assemblage of Roman Period artifacts offers a starting point for further research. If recent construction plans will be carefully observed, the foundation works will affect only the modern age fill. Excavations along the line of public works, however, will probably offer new opportunities for archaeological investigations in the near future.

Paula Zsidi

Az aquincumi municipium territoriumán végzett kutatások

(Bp. III. ker., Csúcshegy–Harsánylejtő)

A Harsánylejtő részletes rendezési tervéhez kapcsolódóan, a Csúcshegy északi oldalán fekvő területen kutatóárok-rendszert húztunk a római kori beépítettség megállapítására. A korábban mezőgazdasági művelés alatt álló, közművesítetlen terület az Óbuda Tsz-től a Budapest Bank tulajdonába került, mely itt laza beépítésű lakópark építését tervezi. Az RRT-hez kapcsolódó előzetes kutatást a környékről ismert korábbi régészeti információk indokolták: a közeli Csúcs-hegyi villa (NAGY L. BpR 12/1937/ 25–60.), a római út és útiállomás (GARÁDY S. ArchÉrt 49/1936/ 88–96., SZILÁGYI J. ArchÉrt 76/1949/ 67–71.), eraviscus lakógödörök (NÉMETH M. - SZIRMAI K. BpR 23 (1973) 261.), valamint több terepbejárás eredménye (ALFÖLDY G. jelentése 1960-ból, BTM Adattár). A fenti kutatások jelentős középkori leleteket is jeleztek a területről (ALTMANN J. RégFüz 1970, 78–79.). Módszeres, nagyobb felületet érintő kutatásra azonban a terület kis intenzitású újkori használata miatt nem eddig nem került sor.

Investigations in the territory of the Aquincum municipium

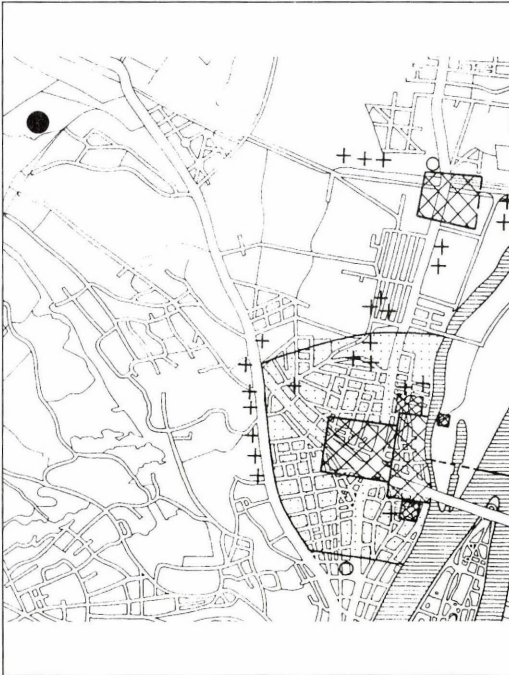
(Budapest District III, Csúcshegy–Harsánylejtő)

In connection with the detailed development plans of the Harsánylejtő area, a system of test trenches was opened on the north side of Csúcshegy hill. It was aimed at appraising Roman Period settlement density. This previously plowland area, at that time owned by the Óbuda Agricultural Cooperative, was bought by the Budapest Bank, which plans to develop it into a loosely settled housing complex. This preliminary research carried out within the framework of the Roman Period Archaeological Survey Project was justified by earlier archaeological data available from this area: the discovery of a villa on Csúcshegy (L. NAGY. BpR 12/1937/ 25–60.), a Roman road and associated road station (GARÁDY S. ArchÉrt 49/1936/ 88–96., SZILÁGYI J. ArchÉrt 76/1949/ 67–71.), Eraviscan pit houses (NÉMETH M.– SZIRMAI K. BpR 23 (1973) 261.) and a number of previous field surveys (ALFÖLDI 1960, Archives of the Budapest Historical Museum). Moreover, these investigations also indicated

A hely a fentiekől eltekintve is igen fontos a római kori topográfia szempontjából, mivel a nyugati irányból Aquincumba az Aranyhegyi patak mentén, a Solymárvölgyben vezető főútvonal e hely közelében válik ketté és vezet keleti irányba a polgárvárosba, illetve délkelet felé – a mai Bécsi út vonalában – a hegyek lábánál a katonaváros és a legiótábor irányába (21. kép). A beépítésre kerülő terület egy kisebb – a légi fotók alapján számunkra érdekesebbnek látszó –

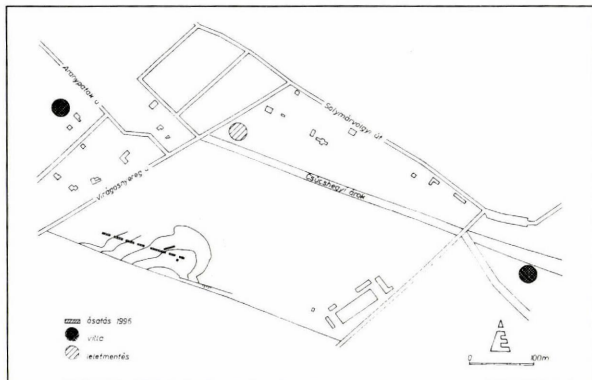
the presence of significant medieval material (ALTMANN J. RégFüz 1970, 78–79.). However, no large surface research was carried out here due to the low intensity use of the area.

Beyond the aforementioned archaeological observations, this location is very important from the viewpoint of Roman Period topography as well. A main road leading to Aquincum from the west along the Aranyhegy creek in the Solymár valley divided here. Its eastern branch led to the Civil town, while the southeastern tract corresponding to modern day Bécsi street proceeded towards the Military town and the legionary fortress along the foot of the neighboring foothills (Figure 21). A system of east–west trenches was opened in the north of the area to be developed which seemed of more archaeological interest. This is the region where the Roman villa and the main road were located (Figure 22). Results from the excavation of these trenches were complemented with microgeo-

21. kép

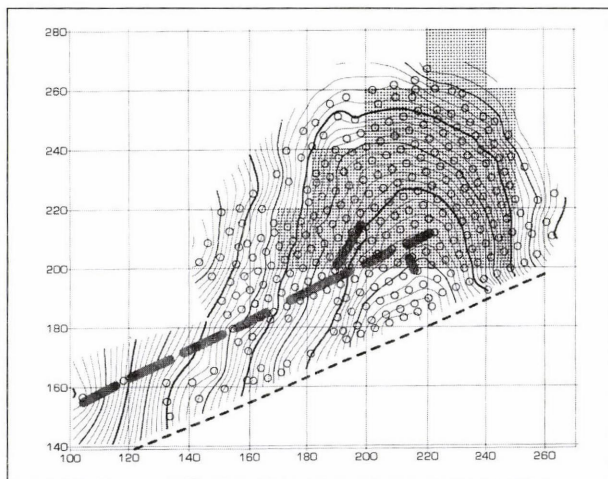
északi részén, a domb lábánál, a római villa és a főútvonal közelében húztunk egy árokrendszert kelet-nyugati irányban (22. kép). A kutatóárkokból nyert eredményeket mikrogeodéziai felméréssel és geofizikai viz-

22. kép

gálatokkal egészítettük ki (23. kép). A vizsgálatok a középkori rétegek alatt a területnek a római kor több korszakán át történő intenzív használatát mutatták. Szórányosan őskori kerámia is került elő a területről.

desical measurements and geophysical investigations (Figure 23). These investigations showed signs of several phases of intensive Roman Period occupation below the medieval strata. Sporadic finds

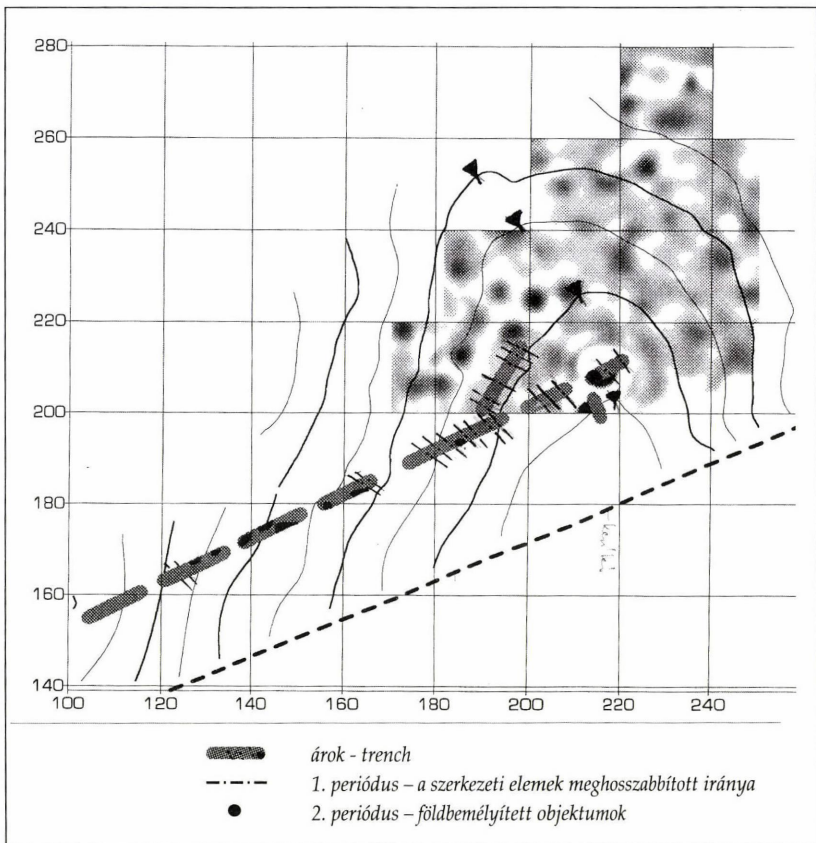
23. kép

of prehistoric sherds were also recorded.

The approximately 100 m long and 3 m wide trenches opened on the westward slanted slope revealed details of 30 features. Approximately one third of these were Medieval. Below

A kelet felől nyugati irányban lejtő domboldalon, mintegy 100 m hosszúságban és átlagosan 3 m szélességben húzott árkokban több mint 30 objektum részlete került elő. Ezeknek mintegy egyharmada középkori volt, melyek alatt a római kori objektumok két, jól elkülöníthető réteghez tartoztak (24. kép). A fel-

them, however, Roman Period features came from two, clearly distinguishable strata (Figure 24). Of these, features in the upper layer representing a later period (2) were indicative of a loosely dispersed, rural type of settlement. For the time being, a number of these pits cannot be assigned any particular

24. kép

ső, későbbi (2.)
 periódus objek-
 tumai egy laza
 falusias szerkeze-
 tű településre
 utaltak. Ezeknek
 az objektumok-
 nak egy része
 funkcióhoz egye-
 lőre nem köthető
 gödör volt. Né-
 hány cölöplyuk,
 tárológödör (5.
 sz. objektum) és

25. kép

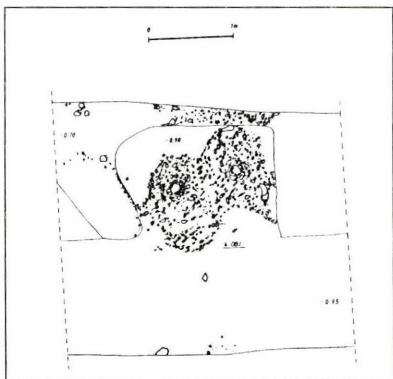
félig földbe mélyített kunyhó (?) (15.
 sz. objektum) egészítik ki a sort. A
 keskeny árkok miatt szinte egyetlen
 objektumot sem tudtunk teljes egé-
 szében feltárni. A belőlük előkerült
 leletanyag alapján ez a települési ré-
 teg a 2. század elejétől keltezhető. A
 leletanyag nagy része kerámia (25.
 kép), előfordul a fekete fényes ún.
 Resatus tál, továbbá a vöröses bepe-
 csételt, terra sigillata formákat után-
 zó tálak. A helyi, romanizált lakosság
 fazekashagyományait őrző darabok
 mellett több, a polgárváros ún. gáz-
 gyári kerámiaműhelyében készült
 konyhai és tároló edénytípus is elő-
 került. Egy-egy gödör sarkában tűz-
 helyre utaló nyomok voltak. Külön
 kiemelendő a 15. sz.-i objektum na-
 gyobb törtkövekből összeállított tü-
 zelőhelye, amely mellett vassalak,
 kőből alakított munkaeszközök árul-

function. Some others are post
 holes, a storage pit (Feature 5) and a
 semi-subterranean pit house (?);
 (Feature 15). Due to the relatively
 small width of the trenches almost
 none of the features could be com-
 pletely excavated. On the basis of
 the artifactual material coming from
 these trenches this part of the settle-
 ment came into existence at the
 beginning of the 2nd century. The
 majority of finds consisted of
 ceramic sherds (Figure 25). They
 include a black burnished, so-called
 Resatus bowl as well as reddish
 stamped ware that imitates the
 appearance of terra sigillata vessels.
 In addition to sherds representing
 the manufacturing traditions of the
 Romanized local population, several
 household and storage vessel
 types produced by the workshop at

kodnak az esetleges ipari tevékenységről. Az előkerült objektumok rendszere és anyaga (PETŐ M. Acta ArchHung 31/1979/ 271–285.), a közelben korábban előkerült sírkő (NÉMETH M.–SZIRMAI K., BpR 23 /1973/ 261.), valamint a leletanyag arra utalnak, hogy a romanizált helyi lakosság város közeli településének egy részletét tártuk fel. A leletek alapján azonban az is bizonyos, hogy a telepet a csúcshegyi villa építése és használata idején már felhagyták.

A földbe mélyített objektumok alatt egy nagy kiterjedésű, monumentálisnak mondható építmény szerkezetének egyes részletei bontakoztak ki (24. kép, 1. periódus). A rendelkezésünkre álló igen rövid idő alatt (október 28.–november 15.) alaprajzi összefüggéseket nem sikerült megállapítanunk. A szerkezetből ismertté vált a rendszer néhány

26. kép

the Gas Factory potter's settlement came to light as well. Traces of fireplaces were discovered in the corner of some pits. Feature 15 is worth mentioning separately in this regard. Its fireplace was made from large blocks of broken stone. Iron slag and stone appliances found by this fireplace are indicative of possible industrial activity. The system of features recovered here (M. PETŐ, Acta ArchHung 31/1979/ 271–285.) and a grave stone found in the proximity of the investigated area (M. NÉMETH–K. SZIRMAI BpR 23 /1973/ 261.), as well as the artifactual material recovered from the test trenches show that this was a settlement of the Romanized local population laying in the proximity of the Roman town which was in part recovered. On the basis of finds it is also certain that this settlement had been abandoned by the time the Csúcshegy villa was being constructed and inhabited.

Below the aforementioned features dug below the walking surface, details of the outline of a large, monumental building could be recognized (Figure 24, Phase 1). During the very short time at our disposal (between October 28 and November 15) no coherent plan could be reconstructed. However, the excavated structure revealed important elements of a sys-

elemének részlete. Így a mintegy 1,7 m szélesen az altalajba mélyedő falteknők, bennük a kettős, 60x80 cm átmérőjű cölöpkötegek körkörösén kővel kirakott gödreivel (26. kép). Ezekből – tekintettel arra, hogy az akkori felszín alatti szerkezeti elemekről van szó – leletanyag nem került elő, eltekintve egy-egy kisebb, jelentéktelen vastöredéktől. A dombtetőn előkerült rendszer maradványai a jelenleg is a felszínen észlelhető, a mikrogeodéziai vizsgálatok alapján is kirajzolódó kiemelkedés ívét követik. A domb kelet felé lejtő részén a rendszer megváltozik. Egyrészt a jelenlegi felszíni esésnél jóval meredekebb lejtést mutató eredeti altalajt követi, másrészt a masszív cölöpkötegek helyét kisebb cölöplyukakból (15-20 cm átmérőjű) és gerendákból (?) (30-35 cm széles) álló rendszer váltja fel. Ezek a lejtést követve átlagosan 1,4 m-re helyezkednek el egymástól. Az általunk feltárt területen mintegy 7-8 ilyen sort sikerült rögzítenünk. A lejtő aljához közelítve az altalaj lényegesen mélyebben fekszik, majd az általunk kutatott terület nyugati részén ismét magasabban helyezkedik el. Az így kialakult mélyedést egy barnássárga agyagos réteg tölti ki, melyből leletanyag alig került elő. A 2. periódus objektumait ennek megfelelően a domb tetején

tem. These included 1.7 m wide wall foundation ditches which were dug into the subsoil. They contained pairs of circular, stone-lined pits that accommodated 60 by 80 cm bundles of posts (Figure 26). Since these structural elements lay below the Roman Period surface, aside from a few insignificant fragments of iron, they contained no finds. The remains of this system, discovered on the top of the elevation, correspond to the arch of a feature visible even on the modern surface eastward slope. On the one hand, it follows the original subsoil whose slope was significantly steeper than the present day surface. On the other, the foundations dug for the massive bundles of posts are replaced by smaller post holes (15–20 cm in diameter). This latter system also included 30–35 cm wide of timber beams as well. These are located at an average distance of approximately 1.4 m from each other following the downward slope. The presence of seven to eight such rows were established in the excavation area. The subsoil is located significantly deeper at the bottom of the slope, while it is lay closer to the present day surface in the western section of the investigated area. The brownish–yellow clay fill that makes the difference contained only a few archaeological artifacts. This means that the features of Phase 2 had been

a sárga altalajba vágták, a terület középső részén a barnássárga agyagrétegbe, míg a terület nyugati szélén ugyancsak a sárga altalajba kerültek a későbbi gödrök.

Az építményről nyert adataink egyelőre nem elégségesek ahhoz, hogy rendeltetését (kultusszal, vagy a katonasággal összefüggő objektum?) meghatározzuk. Datálását is csak a fölötté lévő település alapján, relatív módszer alapján feltételezhetjük. Így a monumentális szerkezetű építmény alaprajzának tisztázása, az építmény rendeltetése, pontos datálása az elkövetkezendő kutatások feladata, melyre várhatóan a terület rendezésekor sor kerül. Az azonban az eddig előkerült adatok alapján is bizonyos, hogy a terület a római kor korai időszakával kapcsolatos igen fontos információt hordoz.

(A középkori kutatást Altmann Júlia végezte, a mikrogeodéziai felmérés Vándor Andrásné és Kovács Tibor, a geofizikai mérések pedig Pusztai Sándor munkája. A légi fotót a Földmérési és Távérzékelési Intézet bocsátotta rendelkezésemre.)

Zsidi Paula

dug into the yellow subsoil at the top of the elevation while in the center part of the excavation surface they were found in the brownish-yellow clay. In the western section, later features were again found in the yellow subsoil.

For the time being, data gathered concerning this construction are not sufficient to identify its function. It is not yet possible to tell whether it was a cultic or a military building. Even its dating could only be established relative to the settlement built above it. Clarifying the exact plan, function and chronological position of this monumental construction therefore must be the goal of future research that will, in principle, accompany landscaping in the region. However, even the finds that have been recovered to date provide evidence of the significant information this area holds concerning this early phase of the Roman Period in Pannonia.

(Medieval research in the area was carried out by Júlia Altmann. Microgeodesical measurements were carried out by Mrs. András Vándor and Tibor Kovács. The geophysical survey is the work of Sándor Pusztai. Aerial photographs were provided by Földmérési és Távérzékelési Intézet).

Paula Zsidi

Kutatás az albertfalvi vicusban

(Bp. XI. ker., Hunyadi János út–Házgyári út)

Research in territory of Albertfalva vicus

(Budapest District XI. Hunyadi János Street–Házgyári Street)

Előzmények

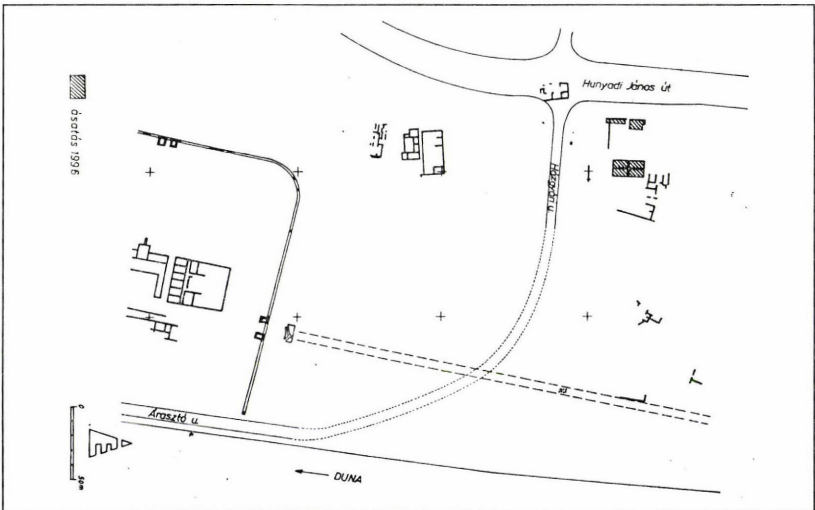
A XI. kerületben, Albertfalva területén is állt egy római kori katonai tábor Aquincum és Nagytétény (Campona) között. Ez a tábor az 1–3. században a Római Birodalom pannoniai határszakaszának egyik jelentős katonai létesítménye volt.

A tervezett Jet-benzinkút állomást az ún. albertfalvi római katonai táortól északnyugatra 200–250 m-re, a limesúttól nyugatra 150 m-re kívánják felépíteni (27. kép). E terve-

Antecedents

A Roman Period military fort also existed in District XI, Albertfalva, between Aquincum and Nagytétény (Campona). This fort represented one of the more important military constructions along the Pannonian limes of the Roman Empire during the 1st-3rd centuries.

A petrol station by the "Jet" firm is planned 200-250 m northwest of the Roman military fort and 150 m

27. kép

zett beruházás alatt húzódik az albertfalvi auxiliaris (segédcsapat) tábornok körülvéző település (vicus) északkeleti negyedének még feltáratlan része.

A jelenlegi munkahely körzetében Nagy Tibor tárta fel a vicus ipartelepei közül 1. századi műhelyek maradványait (hevítőkemencék, kút). Itt a 2–3. századi római beépítettség újabb emlékei is előkerültek (úttest, útállomás, kőépületek). Az 1975. évi kutatás során 1. századi településnyomokat (lakóhelyek, vermek stb.) és egy 2. századi kőépület maradványait, az épületet kísérő útszakaszt találták meg (NAGY T., RégFüz 14/1960/ 31., SZIRMAI K., BpR 30/1993/ 87–89.).

Az 1996. évi feltárást a tervezett beruházás régészeti emlékeket veszélyeztető, feltáratlan területein: az ún. kezelő és mosóépület és az ún. üzemanyagtárolók tervezett helyein végeztük el, 320 m²-en, 25 munkanap alatt.

Eredmények

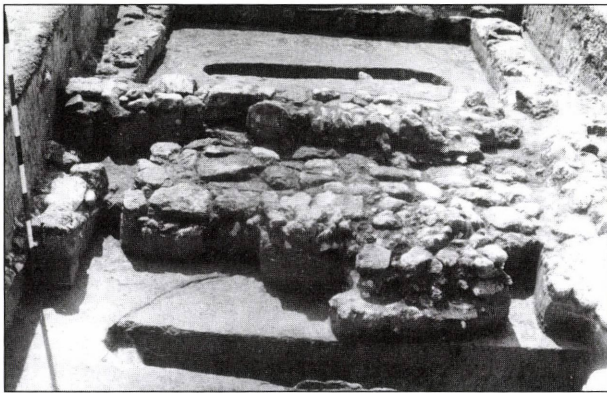
1. Az 1. század utolsó évtizedeire, a Flaviusok korára datálható telepmaradványok valamennyi megnyitott felületben jelentkeztek a mai felszín alatt, 100–150 cm mélyen. Ezek közé sorolhatók a kerek és szegletes alap-

west of the limes road (*Figure 27*). The unexcavated northeastern quarter of a settlement may be found under the area to be developed by this project. It belonged to the vicus that surrounded the Albertfalva auxiliary fort.

Within the region of the new research area, Tibor Nagy excavated the remains of an AD 1st century workshop (kilns and well) that belonged to the industrial area associated with the vicus. Additional remains (road, road station, stone buildings) representing the 2nd–3rd century Roman settlement also came to light here. Excavations during 1975 uncovered the traces of a 1st century remains (dwelling-place, storage pits), the remains of a 2nd century stone building, and a road section associated with this latter feature (T. NAGY, RégFüz 14 [1960] 31; K. SZIRMAI, BpR 30 [1993] 87–89).

Excavations during 1996 were carried out in the area where development most jeopardized archaeological monuments in the previously unexplored area. These included the areas of the future service building and the car-wash, as well as the spot where petrol storage facilities will be established. A surface of 320 m² was excavated during a campaign of 25 workdays.

rajzú cölöp és karónyomok, a cölöppel megerősített gerendamaradványok, melyek a korai cölöpszerkezettű gerendavázás építményekhez tartoztak. További feltárt korai jelenségek: kemence, tűzhelymaradványok, többszörös faltapasztással ellátott és tapasztott padlójú kádak (28. kép). Mindezek egy műhely jelenlétére utalnak. Még ide sorolható

28. kép

egy 2,5 m átmérőjű kerek jelenség is, melynek alját tölcser alakban ásták meg a fekete iszapos földbe. A feltárt műhelyrészletben szűrés, áztatás, szárítás munkafázisok maradványai kerültek elő. A korai jelenségek betöltött anyaga közül megemlíthetők az észak-itáliai, vékony falú agyagpoharak, csészék, Resatus körhöz tartozó tálak, volutás mécsesek (29. kép). Előkerültek még gabonataroló nagy edényekhez, korsókhoz, kan-

Results

1. Over the entire excavated area, settlement remains dating to the last decades of the AD 1st century, that is the Flavian Period, could be identified 100-150 cm below the modern surface. These include both round and square post holes and traces of rods, as well as logs reinforced by

posts which all belonged to the timber structure of early buildings. Additional early features are represented by an oven, remains of fireplaces and vats reinforced by multiple plastering (Figure 28). All these are indicative of the

presence of a former workshop. Another, round phenomenon of 2.5 m diameter should also be mentioned within this context. Its funnel-shaped bottom was dug into the black, silted subsoil. Remains representing work phases such as straining, soaking and drying came to light in the workshop's excavated section. Of the sherds recovered from the early features, thin-walled pottery cups from Northern Italy,

29. kép

csókhöz, homokbeszórásos, benyomott falú agyagpoharakhoz tartozó cserepek is. A sigillata anyagban a galliai importáru volt túlsúlyban. A feltárás során az import és helyben készült agyagárun kívül állatcsontok, fém- és üvegáru jellegzetes darabjai is napvilágra kerültek.

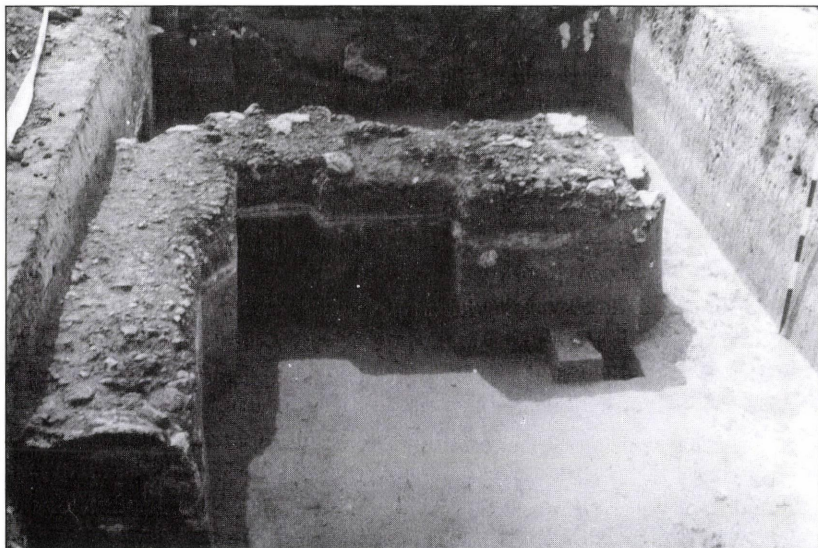
2. A korai jelenségek pusztulását követő planírozás után a 2. század első évtizedeiben új építkezés nyomai jelentkeztek mindenütt – a mai

bowls belonging to the Resatus circle of ceramics and so-called voluted lamps are worthy of mention (Figure 29). Sherds from large grain storage vessels, jugs, pitchers and sand-tempered cups with compressed walls were brought to light as well. Gaulish imports dominated among the terra sigillata fragments. In addition to import and locally manufactured ceramic ware, animal bones, as well as characteristic fragments of metal and glass were brought to light during the course of excavations.

2. After landscaping that had followed the destruction of early features new construction work began as is shown by traces occurring all over the surface at a depth of 40-70 cm. Remains of a 8 m wide road, running east to west were excavated as well. On the basis of its size, it may be hypothesized that it is perhaps the important northeastern access road of the Roman settlement (Figure 30), whose route could be traced along a 11 m long section.

felszíntől mérve 40–70 cm között. Feltártuk egy nagyjából kelet-nyugati irányú, 8 m széles úttest maradványát (30. kép), melynek nyomait 11 m hosszan tudtuk követni. Ez a keletnyugati irányú út – a mérete alapján – a római település északkeleti részének egy jelentős bekötőútját képviselte, mely a Duna-part közelében húzódó, észak–déli irányú limesúthoz csatlakozott. Az út a 2. század első évtizedeiben épülhetett és ezt egy ízben megújították. Ezt az utat északról és délről kőalapozású, vályogfalas épületek sora kísérte. Az északi épületre csak a déli zárófal egy szakasza utal. Az úttest déli oldalán, a feltárt déli épü-

This road lay adjacent to the limes road running north to south along the Danube river. The road must have been built during the first decades of the 2nd century and was renewed once. It was accompanied by rows of adobe houses built on stone foundations on its northern and southern sides. One of the buildings on the north is represented only by a section of its southern end wall. On the other hand, two rooms of the southern building's northern side, south of the road, were also excavated. Internal measurements of the eastern room were 3.7 by 3.4 m, while the western room measured 3.7 by 4.3 m. The remain-

30. kép

let északi helyiség sorából két helyiséget tártunk fel. A keleti helyiség belvilága: 3,70 x 3,40 m, a nyugati helyiség mérete: 3,70 x 4,30 m volt. A megmaradt köves szintek szerint e helyiségek udvarként funkcionáltak. A déli épület déli és nyugati részét a munkaterület korábbi tulajdonosa, az Öntödei Vállalat jellegzetes hulladékát tartalmazó mély feltöltés pusztította el.

A tervezett üzemanyag-tárolók helyén előkerült a 2. századi beépítettséghez tartozó kőfalas, vízelvezető csatorna is, melyet 3 m hosszan ástunk ki. A csatorna alját sárgás mészkőlapokkal bélelték ki. Kötőanyaga agyagos föld volt. A csatornához tartozó köves járósíntet is megfigyeltük.

3. A későbbi építkezés nyomai helyenként megmaradtak az úttest tetjén, de ezek kora – járósíntek hiányában – pontosabban már nem határozható meg. Ezek a szintek az újkori földmozgatás során semmisülhettek meg.

Utószó

A beruházások részéről felmerült az az igény, hogy a benzinkút egyéni jellegének kialakításához a BTM Aquincumi Múzeuma saját eszközeivel hozzájárulna (ásatási fotók,

ing stone layers suggest, however, that these features served as courtyards. The southern and western sections of the southern building were destroyed by the characteristically deep, Modern Age fill deposited by the area's former owner.

At the spot where petrol storage tanks will sit in the future, a stone-walled water drainage associated with the 2nd century buildings was recovered as well. It could be excavated along a length of 3 m. The bottom of this drain was lined using yellowish limestone slabs bound together by clay rich soil. The stone walking surface associated with this drain was also observed.

3. Above the road surface traces of subsequent constructions were sporadically discovered as well. However, in the absence of earlier walking surfaces, these features cannot be identified more precisely. Most of them must have been destroyed during Modern Age earth moving works.

Epilogue

The investors expressed their wish to enrich the individual image of this petrol station with help (in the form of photographs, information texts, copies etc.) provided by the

tájékoztató szöveg, másolatok stb.). Természetesen a múzeum a szakmai anyagával a jövőben is a beruházó rendelkezésére áll.

Szirmai Krisztina

Aquincum Museum. Naturally, the staff of our museum is eager to assist by meeting such professional requirements.

Krisztina Szirmai

Nagytétény–Campona – az 1996. évi kutatások

(Bp. XXII. ker.)

Nagytétényben, a Kastélymúzeum mellett, a római kori castellum CAMPONA helyén a Magyar Nemzeti Múzeum és Budapest XXII. kerület Önkormányzata Régészeti Park kialakítását tervezi.

1995. évi leletmentést követően 1996 júliusában több évtizedes szünet után indult újra az egykori római katonai erőd régészeti feltárása.

Nagytétény múltját érintő régészeti kutatások kezdetei 1935-re mennek vissza, amikor Járdányi-Paulovics István Campona castellum területén feltárásokat kezdett. Munkássága során napvilágra került a táborfal több részlete, valamint az északkeleti és délkeleti saroktoronyok. A II. világháború során azonban a több éven keresztül folytatott ásítás teljes leletanyaga elpusztult.

Campona feltárását 1949, 1952, 1954–57, majd 1960-ban Fülep Ferenc folytatta. A kutatások nyomán birtokunkba kerülő adatok alapján felvázolhatóvá váltak Nagytétény római kori történetének főbb állomásai, ezek szerint:

Campona castelluma Pannonia Inferiorban (Alsó-Pannónia) a

Nagytétény–Campona – Researches in 1996.

Budapest District XXII.

The construction of an archaeological park is planned near the Nagytétény Castle Museum in the place of the former Roman Period fort of Campona. It is a joint project with the cooperation of the Hungarian National Museum and the local government of District XXII in Budapest.

Following rescue excavations in 1995, the systematic archaeological recovery of what used to be the Roman Period military fort, re-started in July 1996 following a several decades long break in such operations.

Investigations concerned with the past of Nagytétény extend back to 1935, when István Járdányi-Paulovics started excavations in the area of the Campona castellum (fort). As a result of this work, several wall sections of the fort, as well as its northeastern and southeastern towers were brought to light. Unfortunately, the artifactual material recovered over several years was completely destroyed during World War II.

Excavations at Campona were carried on by Ferenc Fülep in 1949, 1952, 1954-1957 and finally, in 1960. From data retrieved during his

bennszülött, kelta, eraviscus törzs területén az Exercitus Pannoniae erődláncolatának részeként épült fel a 2. század elején. A fából készült erődöt feltehetőleg az Aquincumból idevezényelt lovas csapat, a germán ala I. Tungrorum Frontoniana építette.

A markomann háborúk pusztításai után az erődöt a 2. század végén, a 3. század elején a helyőrségként itt tartózkodó trák ala I. Thracum Veterana sagittatorium c.R. építette át időtállóbb anyagból, kőből.

A 4. században a tábor helyőrsége a dalmát equites Dalmatae egység lett.

A 333-ban bekövetkezett szarmata pusztítás után a tábor helyreállításakor jelentős átépítéseket és védelmi megerősítéseket hajtottak végre a téglalap alakú, 178 x 200 m méretű erődön (31. kép).

Az erőd körül a kiszolgáló személyzet, a családtagok, mesteremberek települése, valamint a településhez kapcsolódó temető jött létre nagyjából a tábor építésével egy időben.

Az eddigi kutatások a fellelhető dokumentáció alapján a castellum erődtémnyeire összpontosítottak és csak kismértékben érintették a tábor belső épületeit, ezért ezeknek a szerkezete csaknem teljesen ismeretlen előttünk.

investigations it was possible to outline major stages in the Roman Period history of Nagytétény. These were as follows:

The Campona castellum was built in Pannonia Inferior within the territorium of the indigeneous Celtic Eraviscus tribe at the beginning of the AD 2nd century. It formed part of the chain of forts called Exercitus Pannoniae. This timber fort was probably built by the German cavalry unit ala I Tungrorum Frontoniana dispatched here from Aquincum.

Following destruction in the Marcomann Wars, the fort was rebuilt in more durable clay and stone by the Thracian ala I Thracum Veterana sagittatorium c. R. that was stationed here at the end of the 2nd and the beginning of the 3rd centuries.

During the 4th century, the fort was guarded by the Dalmatian unit, equites Dalmatae. Since the fort was destroyed by the Sarmatinas in 333, reconstruction was carried out implementing substantial changes and reinforcements in the layout of this fort which measured 178 by 200 m (Figure 31).

The fort was surrounded by the settlement of service personnel, family members, and craftspeople. Meanwhile a cemetery was opened,

erődön belüli szakaszának azonosításával hitelesíthetővé válna nemcsak az erőd 4 kapujából kettő, de az eddig ismeretlen belső épületek elhelyezkedésére is nyerhetünk adatokat, és ami a legfontosabb, megtalálhatjuk a kapcsolatot a régi feltárásokból származó adatokhoz is.

A 18 m hosszú és 1,5 m széles kutatóárokban az előre meghatározott helyen 80 cm-es mélységben előkerült a keresett út felszíne, és ezzel bizonyítékot nyertünk az erőd déli, ill. keleti kapujának stratigráfiai és földrajzi helyzetének igazolására.

A via praetoria 7 m szélességű kavicsos alapozású út felszíneit 5 rétegben sikerült feltárni és felületben kibontani.

Az út azonosítása és feltárása azonban a római - hadmérnökök pontosságának ismételt igazolásán túl egy váratlan eredménnyel is gazdagította ismereteinket a camponai castellum belső épületeiről.

Az utat mindkét oldalról egy 54 cm szélességű faragott kőtömbökből összeállított porticus oszlopsorának alapfala szegélyezett, amit 74 x 74 cm méretű oszlopbázis szakít meg. Ez az oszlopbázis egy olyan oszlopsorra enged következetni, ami a via praetoriát két oldalról szegélyezte és díszítette. Az oszlopok feltehetőleg egy taberna (boltsor) épületének tetőzetét tartották, és

Rescue excavations during the fall of 1995:

Rescue excavations that preceded landscaping work in the area of the Roman military fort of Campona during the fall of 1995, were aimed at verifying the results of previous archaeological investigations.

It has been presumed that by identifying the within-fort section of the via praetoria, that runs across the fort's gate oriented toward the Danube (porta praetoria) two of the fort's four gates could be identified. In addition, previously unknown data could be gathered concerning the layout of inner buildings as well. Most importantly, however, a connection could be established between our results and the surviving records of old excavations.

The surface of the road we sought in a 18 m long and 1.5 m wide test trench appeared at a depth of 80 cm. This offered evidence concerning the stratigraphic and geographical position of the fort's southern and eastern gates respectively. Five layers of the 7 m wide via praetoria laid on gravel foundations could be distinguished and opened in the excavation surface.

In addition to illustrating the well known and undoubtable skill as well as precision of Roman military engineers, the excavation of this road offered other, unexpected information concern-

belső méreteiben az aquincumi legiótábor főútja mentén levő díszes tabernához hasonló. Méretére vonatkozólag kutatóárkunk nyugati végében feltárt kiszedett fal ad támpontot. Egy impozáns méretű, 5 m szélességű fedett oszlopcsarnok minden várakozáson felüli képe bontakozott ki előttünk.

Ásatások 1996-ban

Az idei ásatási évadban az előző év tapasztalatainak birtokában az erőd belső területének egy olyan pontját jelöltük ki, amelyet az erőd korábbi kutatója 1949-ben, majd a területre visszatérve 1952-ben tárt fel. A Fülep F. által feltárt és hátrahagyott épületrészlet maradványait bontottuk ki a több évtizedes bozótosból és tettük ismét szabaddá. A fennmaradt dokumentáció alapján az egyes feltárt és számokkal ellátott falszakaszokról feljegyzett adatok alapján nem minden esetben volt lehetőség a helyszín pontos azonosításra és így a régi feltárásokból származó leletanyag maradéktalan kiértékelésére sem. Ezért a továbblépés lehetőségének megteremtése miatt egy korszerű, a régít is magában foglaló tájékoztatói rendszer kialakítása vált szükségessé. A lehetőségeket mérlegelve egy tovább fejleszthető,

ing the inner buildings of the Campona castellum.

Both sides of the road were paralleled by the foundation walls of a row of columns built using 54 cm broad, carved stone blocks. This was interrupted by a 74 by 74 cm column base. This latter find is indicative of a row of columns that bordered and decorated the two sides of via praetoria. It may be hypothesized that these columns supported the roof structure of a taberna, that is, a row of shops. Internal measurements of this taberna are comparable to those of its ornate equivalent that lined the main road in the Aquincum legionary fortress. Its dimensions may be appraised on the basis of the wall remains discovered in the western end of the test trench. This covered hall of impressively large columns was 5 m wide and has surpassed all our expectations.

Excavations in 1996

On the basis of last year's experiences, this season was aimed at the recovery of a spot that had been studied during previous campaigns in 1949 and 1952. Remains of the building excavated and abandoned by Ferenc Fülep were rescued from the bushes growing on the site and made available for study. On the basis of surviving documentation,

a római tájolást figyelembe vevő 10 x 10 m-es blokkrendszer szerkesztettünk.

Az alfanumerikus rendszer az erőd északnyugati sarkától ábécérendben indul, és megközelítőleg észak-déli irányú 10 m-es sávokat jelöl ki az erődön belül. A koordináta másik, számokkal jelölt eleme megközelítőleg kelet-nyugati irányban, ugyancsak 10 m-es sávokban az előzőre merőlegesen egy négyzethálót alkot. Az így létrejövő blokkrendszerben a korábbi évek feltárásaiból származó falszakaszok is rögzíthetővé váltak. A pontosabb dokumentálás elősegítésére a 10x10 m-es blokkokat tovább bontottuk és négy 5x5 m-es I-IV-ig terjedő számozással ellátott szelvényekre osztottuk. Az egyes szelvényeken belül úgyszintén négy 2,5x2,5 m-es a,b,c,d, alegységekkel, a szektorokra bontással nagyon precíz térbeli 3 dimenziós dokumentálási igényeknek tehetünk eleget.

Hitelesítő ásatásunk az M, N, O-15, 16,17-ik blokk sorában zajlott.

Feltártuk és azonosítottuk a via praetoria és a via principalis, a táborközpont, a principia közelében levő szakaszát és ezzel lehetőségünk nyílt a két főút keleti sarkában korábban feltárt azonosítatlan falak meghatározására (32. kép).

not all wall segments could be identified by numbers, therefore artifactual material from those old excavations could not be completely identified and evaluated either. In order to help advance excavation work, a new, modern system of orientation had to be devised that also included elements of the old system. Having considered all the possibilities, a grid of 10 by 10 m squares was set up, which can be further expanded, but also incorporates the fort's original, Roman Period orientation.

This alpha-numeric system begins in the northwestern corner of the fort, proceeding by the capital letters A, B, C etc., thereby demarking 10 m wide bands within the fort that run approximately north to south. Correspondingly, the other direction of orthogonal coordinates identified by numbers is oriented more-or-less east-west, its bands forming the 10 by 10 m squares. Within this system, even wall sections that had been brought to light many years ago could be plotted. In order to fine-tune documentation yet further, large squares were sub-divided into four, 5 by 5 m units that were identified within squares using Roman numerals I to IV. Hierarchically, the next set of even smaller, 2.5 by 2.5 m sections was labelled using lower case letters (a, b, c, d). Together with stratigraphic data, this sub-division made

32. kép

A közel 300 négyzetméteres romterület kitakarítása után feltártuk a korábban már részben dokumentált, de nem azonosított taberna épületének közel 15 m-es szakaszát.

Újabb adatokat kaptunk a via praetoria mentén húzódó díszes oszlopsorral megépített taberna méreteire vonatkozólag, amely 5,2 m-es belvilágú helyiségekkel és a hozzákapcsolt 2,5 m-es belszélességű oszlopcsarnokkal épült meg. Az oszlopok 3,6 m-es ritmusa már további szerkesztésekre is lehetőséget ad.

A taberna mögött egy szűk, megközelítőleg 2 m szélességű sikátort azonosítottunk az időjárás viszonyosságainak 45 évig kitett, azért nagyon gyenge megtartású, eredetileg öntött habarcsos technikával megépített épület falai között.

the precise, three dimensional spatial documentation of phenomena possible. Verifying excavations were carried out in the major squares defined by bands M, N, O and 15, 16, 17 respectively.

Sections of the via praetoria and via

principalis running through the center of the fort (principia) were identified. Consequently, walls excavated earlier in the corner formed by these main roads could be identified as well (Figure 32).

Having cleared the almost 300 square meters of ruins, an approximately 15 m long section of the previously documented but not identified taberna was excavated. New data became available concerning the dimensions of the taberna that lay along the via praetoria and was decorated by rows of ornate columns. It had rooms measuring 5.2 m inside, while the columns formed an adjacent hall that was 2.5 m wide. The 3.6 m wide intervals measured between columns offer additional opportunities for reconstruction.

A narrow, approximately 2 m wide alley was identified that had run

Ezekre a falakra épült rá a későbbi időszakban egy kissé eltérő tájolósi rendszerrel egy másik épület, amelyben felhasználgák a korábbi időszakból származó taberna még álló falait és a helyszínen összeszedett kőanyagot.

A rendkívül bolygatott területen az egyes helyiségek padlószintjeit még a korábbi ásások idején elbontották, ezért néhány EXERCITUS PANN. bélyeges tegulatöredéken kívül számottevő leletanyag az ismételten feltárt közel 350 m²-es felületről nem került elő.

Az ásítás nemzetközi régészta- bor keretében valósult meg, ahol az ELTE-BTK és más hazai főiskolák, középiskolák diákjai mellett külföldiek is, főleg felvidékiek vettek részt.

A kutatás anyagi bázisa a Budapest XXII. kerületi önkormányzat, a Művelődési és Közoktatási Minisztérium, a Magyar Nemzeti Múzeum, a RÖM Kft., a Pannonplast és a Magyar Hírlap támogatásával jött létre.

Kocsis László

behind the taberna among the building's very poorly preserved, poured mortar walls that have been heavily weathered during the last 45 years.

Another building with a slightly different orientation was erected on top of these walls in later times. It was constructed taking advantage of the remaining taberna structures as well as using stone rubble gathered on the spot.

Floor levels of the various buildings had been deconstructed by previous excavations in this heavily disturbed area. Consequently, aside from a few tegula fragments, stamped EXERCITUS PANN., no artifactual material worth mentioning came to light from the 350 square meters excavation surface.

This excavation was carried out within the framework of an international archaeological camp. In addition to students from the Institute of Archaeological Sciences of the Loránd Eötvös University (Budapest) and other colleges and highschools in Hungary, foreign guests included a number of participants from the Republic of Slovakia.

The financial basis of investigations was provided by the Local Government of District XXII., by the Ministry of Culture and Education, the Hungarian National Museum, the RÖM Ltd., the Pannonplast Company and the daily newspaper Magyar Hírlap.

László Kocsis

Az Aquincumi Múzeum kisebb szondázó jellegű feltárásai, kisebb leletmentései és régészeti megfigyelései az 1996. évben

Bp. II. ker., Szépvölgyi út 42.

A Szépvölgyi út déli oldalán lévő telken kiásott ház alapozási árkában római rétegeket 2,2–2,5 m mélységben figyelhettünk meg, objektum nélkül.

Facsády Annamária

Bp. III. ker., Szépvölgyi út 39.

A Szépvölgyi út északi oldalán a Matáv kábelárkában 1996. szeptember 30-án végeztünk leletmentést. Az MMG épület előtti szakaszon az árok déli oldalában római korból származó támpilléres falszakaszt bontottunk ki 10,5 m hosszúságban. A habarcsba rakott falból 29-30 cm-re kiugró támpillérek 360-380 cm távolságra voltak egymástól.

Facsády Annamária

**Bp. III. ker., Kiscelli utca–
Kiskorona utca**

1996. szeptember 26.-án bolygatótt csontváz exhumálásához hívta

Test excavations and small scale rescue operations of the Aquincum Museum in 1996

Budapest District II, Szépvölgyi Street 42.

Roman layers could be observed at a depth of 2.2-2.5 m in the foundation trench of a house, dug in a lot on the southern side of Szépvölgyi Street. No features occurred in these strata.

Annamária Facsády

Budapest District III, Szépvölgyi Street 39.

Rescue excavations in connection with a telephone-line trench opened by the MATÁV telecommunications company were carried out on the northern side of Szépvölgyi Street on September 30, 1996. A 10.5 m long section of a Roman Period buttressed wall was recovered from the southern side of this trench in the section lying in front of the so-called MMG building. The buttresses that jutted 29-30 cm out of the masonry wall were located at distances of 360 to 380 cm from each other.

Annamária Facsády

múzeumunk munkatársait a Matáv. A Bp. III. ker., Kiscelli u.–Kiskorona u. kereszteződésének délnyugati sarkában nyitott aknában 1,5 m mélységig felhettük meg a rétegviszonyokat. Az akna északkeleti sarkában talált bolygatott gyermekcsontváz világ-háborús, égett pusztulási rétegben feküdt. A másnap kitisztított kutatóárok aljában szintén bolygatott római réteget lehetett megfigyelni, illetve a meddő anyagából is sok római cserepet gyűjtöttünk. A felület északi harmadában kelet-nyugati irányú habarcsos, opus caementitium falcsont jelent meg, melynek két-három kősorát az alsó falperemig volt alkalmunk letisztítani. 3. századi sigillata töredékek és kocsihoz tartozó bronzveret alkotta a leletanyag reprezentatív részét, a fal környezetéből házi kerámia és bélyeges téglatöredékek kerültek elő.

A falcsont a canabae korábban itt feltárt apszisos épületéhez (PARRAGI GY. BpR 24/1976/ 177. o.) vagy észak-déli utcájának nyugati szélén álló épületeinek valamelyikéhez (Magyar Lajos utca 4–12. távfűtő árok) tartozhatott (NÉMETH M. Rég.Füz.Ser.1. No. 40. 1987. 39.o.).

Hable Tibor

Budapest, District III, Kiscelli Street – Kiskorona Street

On the 26th of September 1996, employees of our museum were called on to exhume a damaged human skeleton on the southwestern corner of Kiscelli Street – Kiskorona Street (Budapest, District III) where the MATÁV Telecommunications company had been carrying out building work. Stratigraphic conditions were observed in a telephone trench down to a depth of 1.5 m. In the northeastern corner of the same modern feature a the damaged skeleton of a child was found within a burnt, World War II destruction layer.

The following day, a disturbed Roman period layer was found at the bottom of the cleaned telephone trench and numerous Roman Period sherds could be collected in the previously removed backdirt as well. Remains of an opus caementitium masonry wall appeared in the northern third of the excavated surface. Two to three layers of its stone material could be excavated down to the edge of the lower foundation. The most interesting artifacts in the find material included terra sigillata fragments and the bronze fitting from a wagon. Domestic ware sherds and stamped brick fragments were found in the vicinity of the wall.

Bp. III. ker., Szentendrei út 59–61.

A Szentendrei út 59–61. számú telken a meglévő épület átalakításával és az udvari rész ideiglenes épülettel történő beépítésével egy műhely kialakítását végezték el, régészeti megfigyelés mellett. Miután az alapozási mélység (házalap és 5 darab pillér) esetében csak 80 cm volt, a szomszédos telken korábban végzett feltárások eredményei alapján csak a római kori rétegek tetejéig jutottunk. Az itt előkerült köves planírozási réteg tetejének szintjét rögzítettük.

A köves szinttől és az alapozási árok nyugati részén lévő falrészletből következtethettünk, hogy a Szentendrei út–Ladik utca sarkán lévő temetkezési hely északi irányban tovább folytatódik.

Zsidi Paula

Bp. III. ker., Szőlőkert utca 1.

A tavalyi szondázó jellegű feltárás (Aquincumi Füzetek (1996) 63–68) helyszínének felparcellázását követően a terület keleti felében egy könnyűszerkezetes épületet alapoztak.

Az alapozás sekély mélységben történt, régészeti megfigyelés alatt. Az alapozási árokból sem objektum,

The wall whose ruins were encountered must have belonged either to the building with an apsis in the canabae that had earlier been excavated in the area (Gy. PARRAGI BpR 24 /1976/ p. 177) or to one of the buildings that had stood along the street running north to south across the canabae (4-12 Magyar Lajos Street, trench for the long distance heating system; NÉMETH M. Rég.Füz. Ser. 1. No. 40./1987/ p. 39).

Tibor Hable

Budapest District III, 59–61 Szentendrei Street

As the result of the reconstruction of a house located on lot 59-61 on Szentendrei Street, a temporary building and a workshop were built requiring archaeological supervision. Since the depth of the new foundations (one house and five pillars) was only 80 cm deep, on the basis of excavation results from the neighboring lot it seems that only the top of the Roman Period layers was reached.

The depth of the levelling marked by a recovered layer of stones was thus established. On the basis of this stony layer and a wall segment recovered in the western section of the foundation ditch it was conclud-

sem réteg, sem pedig leletanyag nem került elő. Valószínű, hogy a vastag, újkori feltöltés során semmisültek meg, ha voltak a római kori rétegek.

Zsidi Paula

ed that the cemetery discovered at the corner of Szentendrei Street and Ladik Street had been expanded in a northern direction.

Paula Zsidi

Bp. XI. ker., Hunyadi János út 18.

1996. szeptemberében az ÖFAG területén (43587/13.hrsz.) egy új irodaépület-szárny alapozási munkáit kezdték meg, 31,5 x 0,80 x 0,90 m felületen. Itt régészeti felügyeletet láttunk el. A tervezett beruházás alatt húzódnak az albertfalvi vicus északkeleti részéhez tartozó maradványok. A megnyitott felületen, 80 cm mélységben még újkori feltöltés jelentkezett, melyből egy-két római cserepet tettünk el.

Szirmai Krisztina

Bp. XI. ker., Gellérthegy

1996. április 1. és 12. között ásatást végeztünk a Gellérthegyen. Az ásatáson három, különböző nemzetiségű régész hallgatócsoport dolgozott.

Öt szelvényt nyitottunk, de ezek közül négy üres volt. A pozitív szelvény méretei: 7 m hosszú és 3-4 m

Budapest District III, 1 Szőlőkert Street

Following the parceling of land in the place where test excavations had been carried out last year (Aquincumi Füzetek [1996] 63–68), foundations of a light structured building were dug in the area's eastern section. This work, monitored by an archaeologist, affected the territory only down to a small depth. No features, Roman strata or artifacts came to light from the foundation ditch. It seems likely that Roman Period layers that were potentially present here, were damaged during the deposition of the thick Modern Age fill.

Paula Zsidi

Budapest District XI, 18 Hunyadi János Street

Foundation work on a new office building were initiated in the area

széles. A szelvény többi részén a régészeti jelenségek a helyükön voltak. A sárga homok altalajon két járósínt volt egymás fölött. Az első járósínt egy, a geológiai rétegbe ágyazott kövekből álló feltöltésre „épült”, anyag nem volt benne. A második járósínt viszont volt egy fekete réteg, mely régészeti anyagot tartalmazott, s ami egy felhagyási vagy pusztulási réteg lehetett.

Ezen túl, egy gödröt találtunk, melyet sajnos a modern feltöltés részben bolygatott.

Összefoglalva: a szondaátás során tehát nem találtunk olyan érdekes kelta településrészletet, ami alapján érdemes lenne jövőre nagy felületen folytatni a munkát, ahogy azt eredetileg tervezték. A Gellérthegy déli lejtőjén befejeződtek a kutatások.

Patrice Bertin

of ÖFAG in September 1996. Roman Period remains connected to the northeastern section of the Albertfalva vicus are known to lie below this area. Modern Age fill was identified down to a depth of 80 cm in the excavated area which contained only a few Roman Period sherds.

Krisztina Szirmai

Budapest District XI. Gellért hill – joint project

Between April 1 and 12, 1996, planned excavations were carried out on Gellért hill. Three groups of archaeology students, each from a different country, worked on the excavation.

We opened five trenches, but of these four proved to be empty. The dimensions of the positive trench were: 7 m long and 3–4 m wide. In several parts of the trench, archaeological phenomena could be localized. Two walking levels were found on top of the yellow sandy virgin soil. The first of these was built on top of a fill that was deposited over stones embedded into the geological layer. It contained no artifactual material. On the other hand, a black layer cov-

ered the second walking level which contained archaeological finds since it may have been an abandoned stratum or a destruction layer.

In addition to these phenomena a pit was discovered which, unfortunately, had been partially disturbed by modern fill.

In summary: no interesting part of the Celtic settlement was recovered during the course of these test excavations which would justify the large surface archaeological operations planned here. Archaeological investigations on the southern slope of Gellért hill were thus finished.

Patrice Bertin

KÉPALÁÍRÁSOK

FIGURE CAPTIONS

1. Az 1. kemence északkeleti része és rostélyja
2. A 2. kemence rostályja
3. A 2. kemence északi oldalának megújított tapasztása
4. Összesítő az 1993-1996. évi feltárásokkal
5. A 3.sz. objektum bontás közben
6. Az 1.sz. római kori csatorna
7. Az 1.sz. római kori csatorna metszetrajza
8. Szarmata? edény
9. Helyszínrajz a helytartói palota eddig ismert területével
10. Az ismert palotaépület alaprajza
11. A palotaegyüttes déli erődtésfala a hozzátartozó toronnyal észak felől.
12. A palota északi zárófala a bejáráttal észak felől
13. Helyszínrajz a palotaegyüttes kiterjedésével az 1996. évi kutatások alapján.
- 14 a-b. Mozaik képe a helytartó palota keleti szárnyának az északkeleti saroktorony melletti négyzetes helyiségéből (Kép: *Archaeológiai Értesítő*, 97.kötet 121.old., rajz: *Budapest Régiségei* XVIII.kötet, 89.old.)
15. A sziget partszakasza az 1996.évi feltárás 8. kutatóárkának a közelében: fasorral, a Kis-Dunaággal, és a túloldalon Óbuda házaival
16. Vályog utca 3., 2. századi kút.
17. A 3. századi insularendszer részlete
18. Vályog utca 3., lakóház részlete.
19. Vályog utca 13., lakóház részlete.
20. Az aquincumi polgárórostól keletre fekvő terület helyszínrajza az Óbudai Gázgyár területén végzett szondázó jellegű feltárás helyének feltüntetésével.
21. Aquincum topográfiaja a jelen kutatás feltüntetésével
22. A terület helyszínrajza a kutatóárkok feltüntetésével
1. The northeastern edge and grid of Oven 1
2. The grid of Oven 2
3. Renewed plastering on the northern side of Oven
4. General plan of the excavations 1993-1996
5. Feature 3 during excavations
6. Roman drainage channel No. 1
7. Section of Roman drainage channel No. 1
8. Sarmatian (?) vessel
9. General plan the old palace
10. Area of the road
11. The southern fortification wall of palace complex with an associated tower from the north
12. Northern closing wall with the entrance of the palace from the north
13. Map of the palace
14. a-b. Mosaic floor from square room in the eastern wing of the Governor's palace next to the northeastern tower. Fig.: *Archaeologiai Értesítő*, 97, p. 121 Drawing: *Budapest Régiségei* XVIII, 89
15. The banks of the island near research trench 8 in the 1996 excavations: With a row of trees, the Small Danube branch and Óbuda houses on the far side.
16. 3 Vályog street, 2nd century well
17. 3rd century insular structure (drawing)
18. 3 Vályog street, detail of dwelling
19. 13 Vályog street, detail of dwelling
20. Plan of the area located east of the Aquincum Civil town showing the location of test excavations within the territory of the Óbuda Gas Factory
21. Plan of Aquincum showing current research areas
22. Plan of the investigated area with test trenches
23. Superposed results of aerial photography, microgeodesic survey, geophysical measurements and test trenches in the research area.

23. A területre vonatkozó légifotó, mikrogeodéziai felmérés, geofizikai mérések és a kutatóárkok egymásra vetített ábrázolásai
24. A feltárt római kori objektumok rendszere 1. és 2. periódus
25. A 2. periódus kerámialeletei
26. Az 1. periódus cölöpkötegei
27. Helyszínrajz az 1996.évi feltárásról.
28. Műhelyrészlet, tapasztott kádakkal (1. század).
29. Volutás mécs (1. század vége–2. század eleje).
30. A limesút egyik bekötő útjának maradványa Albertfalván (2. század)
31. A camponai ala tábor topográfiai helyzete
32. Az M-N-O-16-os szelvények feltárás közben nyugatról.
24. *The system of Roman Period features in phases 1 and 2*
25. *Ceramic finds from phase 2*
26. *Bundles of posts from phase 1*
27. *General plan of the 1996 excavation*
28. *Detail of a workshop with plastered vats (1st century)*
29. *Voluted lamp (end of 1st – beginning of the 2nd century)*
30. *Remains of the access road in Albertfalva leading to the limes road (2nd century)*
31. *The topographic location of the Campona auxiliary fort*
32. *Squares M-N-O/16 during the excavation as seen from the west*

Az 1996. évi feltárások megbízói
és támogatói

Employers and patrons of the
1996 excavations

AMADEUS–HOTEL Errichtungs-und Betriebs G.m.b.H.

A–5020 Salzburg, Rupertgasse 21A (Bp. II. ker., Bécsi út 12.–Ürömi út 11.)

Állami Privatizációs és Vagyonkezelő Rt.

H–1133 Budapest, Pozsonyi út 56.

(Bp. III. ker., Hajógyár-sziget)

Béta–Béta Kft.

H–1026 Budapest, Versegly F. utca 17.

(Bp. III. ker., Bécsi út 38–42.)

Du Pont–Conoco Hungary Kft.

H–1145 Budapest, Thököly út 137. (JET közúti üzemanyagtöltő állomás)

(Bp. XI. ker., Hunyadi János út–Házgyári út)

GRAPHISOFT PARK Kft.

H–1145 Budapest, Kolumbusz utca 29.

(Bp. III. ker., Óbudai Gázgyár)

Hajógyári Sziget Vagyonkezelő Kft.

(Bp. III. ker., Hajógyár Sziget)

Lampart Fővállalkozó Kft.

H–1103 Budapest, Cserkesz utca 46.

(Bp. III. ker., Csúcshegy-Harsánylejtő)

ÓBUDA Termelő és Szolgáltató Szövetkezet

2011 Budakalász, József Attila u. 75.

Otthon Ingatlanközvetítő Gmk.

(Bp. III. ker., Bécsi út 167.)

ON–LINE Számítástechnikai Szolgáltató Kft.

H–1146 Budapest, Hungária krt. 162.

(Bp. III. ker., Vályog utca 3.)

Terézvárosi Épülettervező Kft.

H–1031 Budapest, Víznyelő utca 6.

(Bp. III. ker., Vályog utca 13.)

Az Aquincumi Múzeum munkatársainak 1995–96-ban megjelent publikációi
Publications by the employers of the Aquincum Museum in 1995-96

FACSÁDY Annamária

A római keretelt érem. Bölcsészdoktori disszertáció, kézirat, 1996. 1–149.

FACSÁDY Annamária

Üzenet a halottak városaiból, Élet és tudomány, 1996/5. 131–133.

FACSÁDY Annamária

*Kaiserdarstellungen aus Terracotta im Museum von Aquincum
Akten des 3. internationalen Kolloquiums über Probleme des provinzialrömischen
Kunstschaffens 1996. Köln-Bonn. 21–25.*

NÉMETH Margit

*Ein verschollenes Relief aus Aquincum
Akten des 3. internationalen Kolloquiums über Probleme des provinzialrömischen
Kunstschaffens 1996. Köln-Bonn. 71–76.*

NÉMETH Margit–PÓCZY Klára

*Az aquincumi legiotábor és katonaváros, TMK-füzetek, Bp. 1996.
(Magyar és angol nyelven)*

PÓCZY Klára

*Der Aqueduct im Stadtbild der Municipiums von Aquincum (Pannonia) ARCU-
LIANA - Festschrift für H. Bögli. Avenches 1995. 469–477.*

PÓCZY Klára

*Scarbantia önkormányzatának tevékenységéről. (Über die Tätigkeit des Stadtraates von
Scarbantia) Tanulmányok Csatkai Endre emlékére, szerk. Környei A. – G. Szende K.
Sopron 1996. 17–27.*

PÓCZY Klára

*Die römische Wasserversorgung von Aquincum (Budapest), Frontinus - Mitteilungen
33, 1996. 3–8.*

PÓCZY Klára

*Aquincum a honfoglalás idején, avagy mit talált Árpád fejedelem 896-ban „Attila városából”
Óbudán? Kiállítási vezető, 1996.*

SZIRMAI Krisztina

Bronze and Iron finds from Budapest-Albertfalva. Acta of 12th Congress on Ancient Bronzes. Nijmegen, 1992. (Nijmegen 1995.)

SZIRMAI Krisztina

Rómaiak Albertfalván – Albertfalvi Egyházközségi Levél, 1996.

SZIRMAI Krisztina

Adlocutio in Aquincum. 1996. (1995.) Specimina Nova 11. 165–174.

SZIRMAI Krisztina

Új régészeti adatok az albertfalvai vicushoz. Előzetes jelentés (1990–1991). CommArchHung 1994–1995. 27–51.

SZIRMAI Krisztina

*Verzierte Schwertscheidenbeschläge aus dem Legionslager von Aquincum
Akten des 3. internationalen Kolloquiums über Probleme des provinzialrömischen
Kunstschaffens 1996. Köln-Bonn. 199–202.*

TOPÁL Judit

Glasierte Kasserollengriffe von Pannonien. RCRF Acta 34. 101–113.

ZSIDI Paula

*Hundert Jahre Aquincum Museum – Ausgrabungen und Denkmalpflege Carnuntum
Jahrbuch 1995.
(1996) 101–120)*

ZSIDI Paula

Budapest. Római kori műemlékek. TMK Füzetek. Bp. 1996. 10 o.

Apicius

*De re coquinaria. Szakácskönyv a római korból., Budapest, 1996. (PÓCZY Klára – L.
KURUCZ Katalin)*

